

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Anett Anton

**TÖÖSTUSED TORUPILLI ASUMIS AASTATEL 1920–1940.
AJALOOLISE KIHISTUSE SÄILIMINE JA VÄÄRTUSTAMINE**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Riin Alatalu PhD

Tallinn 2021

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Anett Anton

**TÖÖSTUSED TORUPILLI ASUMIS AASTATEL 1920–1940.
AJALOOLISE KIHISTUSE SÄILIMINE JA VÄÄRTUSTAMINE**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Riin Alatalu PhD

Tallinn 2021

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev bakalaureusetöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik bakalaureusetöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on bakalaureusetöö nõuetekohaselt viidatud.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva bakalaureusetöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui bakalaureusetöö autorile ja bakalaureusetöö varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- keelatud on käesoleva bakalaureusetöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

(kuupäev)

(bakalaureusetöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele:

(kuupäev)

(bakalaureusetöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1. Tööstuse areng Eestis	6
1.1 Tööstuse areng aastatel 1870–1917	6
1.2 Tööstuse areng aastatel 1918–1940	9
2. Tööstus Torupilli asumis	12
2.1 Torupilli asumi kujunemine	12
2.2 Tööstuste paiknemine Torupillis	17
2.3 Enamlevinud tööstusharud Torupillis aastatel 1920–1940	19
3. Tööstuspärand Torupilli asumis tänapäeval	23
3.1 Tööstuspärandi paiknemine asumis	23
3.2 Tööstuspärandi väärtustamine ja säilitamine	26
Kokkuvõte	33
Summary: A study of the Industries in Torupilli, Tallinn between 1920–1940. Preservation and Historic value	35
Kasutatud allikad	37
Arhiiviallikad	37
Kasutatud kirjandus	37
Internetiallikad	37
Lisa	40
Tööstusettevõtted Torupilli asumis	40

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö eesmärk on kaardistada 1920.–1940. aastatel Torupilli asumis tegutsenud tööstusettevõtted, saamaks ülevaade tööstustega seotud pärandist, selle säilivusest ja väärtusest tänases linnaruumis. Torupilli eeslinn sai valitud autori isikliku sideme tõttu asumiga, aga ka seetõttu, et Torupillis on Tallinna tööstuslinnaks kujunemise kõrgperioodist alates tegutsenud palju väiketööstusi.

Töö üheks ajendiks oli ka Tallinna Kesklinna linnaosa üldplaneeringu jaoks väärtuslike üksikobjektide (-hoonete) määramiseks valminud inventariseerimised ja eksperthinnangud.¹ Nii arhitektuuriajaloo spetsialistid M. Mändel² kui ka L. Välja³ on antud projekti raames valminud töödes käsitlenud põgusalt tööstuspärandit, kuid seda peamiselt suurtööstuste või silmapaistvama arhitektuuri esindajatena. Kaitsmata väärtuslike hoonete, rajatiste ja linnaruumiobjektidega tegelenud arhitektuuriajaloolane Carl-Dag Lige nentis samas, et puuduvad andmed tööstuspärandi, eriti just väiketööstuste süstemaatilise uurimisest ja kaardistamisest.⁴

Töö on oluline, et täita nimetatud lünk väikesemahuliste tööstusliku ajalooa pärandobjektide arvu ja väärtuse hindamisel ühe ajaloolise asumi näitel. Töös kirjeldatakse industrialiseerimisprotsessi arengut Eestis 19. sajandi lõpust Teise maailmasõjani, asetades selle laiemasse ühiskonna arengu konteksti. Lähemalt on vaadatud ka Torupilli asumi kujunemist, aastatel 1920–1940 seal tegutsenud tööstusettevõtete tegevusalasid ja paiknemist asumis. Töö koostamise raames kaardistati ajaloolise tööstuspärandi paiknemine kinnistu täpsusega asumi tänapäevases miljöös, et arutleda selle väärtuse ning edasise säilivuse võimaluste üle.

Tööstuse arengu ja sellega kaasnenud ühiskondlike protsesside kirjeldamisel on peamiselt kasutatud publitseeritud allikaid ja arhiivimaterjale. Torupilli asumis ajalooliselt tegutsenud

¹ Kesklinna linnaosa üldplaneeringus väärtuslike üksikobjektide(-hoonete) määramine, <https://www.tallinn.ee/est/kesklinna-linnaosa-uldplaneering/Kesklinna-linnaosa-uldplaneeringus-vaartuslike-uksikobjektide-hoonete-maaramine> (vaadatud 24. V 2021).

² M. Mändel, Tallinna kesklinna enne 1940. aastat ehitatud väärtuslike üksikhoonete inventeerimine, <https://www.tallinn.ee/est/g25974s134530> (vaadatud 24. V 2021).

³ L. Välja, Tallinna kesklinna väärtuslikud hooned, mis on ehitatud enne 1940. aastat, <https://www.tallinn.ee/est/g25974s133949> (vaadatud 24. V 2021).

⁴ C. -D. Lige, Tallinna Kesklinna Linnaosa Arhitektuur 1940-2000, <https://www.tallinn.ee/est/g25974s133947> (vaadatud 24. V 2021).

tööstusettevõtete kohta koguti andmeid Eesti ja Tallinna aadressraamatutest, mille põhjal koostatud ülevaatlik tabel on leitav lisadest. Pärandi säilimisvõimaluste analüüsiks võeti aluseks Tallinna Kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse- ja kasutamistingimuste määramise teemaplaneering ja kehtiv muinsuskaitseeadus. Kõik kasutatud fotod ja joonised on tehtud autori poolt, kui ei ole märgitud teisiti.

1. Tööstuse areng Eestis

Tallinna linnaruumi on 1870. aastatel Eestisse jõudnud tööstusrevolutsioon oma jäljed jätnud nii kasvava tööstusettevõtete arvu, kui ka elanikkonna tarbeks ehitatud tööliselamute ja töölikasarmute näol.

Industrialiseerimine Eestis on osa ülemaailmsest protsessist, kõige tihedamalt on see seotud arengutega 19. sajandi Tsaari-Venemaal. Uued majanduslikud eesmärgid soodustasid linnades suurtööstuste kiiret kasvu, mis omakorda suurendas nõudmist tööjõu järgi. 1849. a ja 1856. a vastu võetud Liivimaa ja Eestimaa talurahvaseadused, mis andsid talupoegadele õigused talude ostmiseks, tõid endaga kaasa ka kihistumise talurahva seas ning sellega kaasneva rahvastiku liikumise.⁵

1870. aastal valminud Balti raudtee, mis ühendas Eesti Peterburiga, soodustas lisaks tööjõu liikumisele ka kaubavahetuse tihenemist kogu impeeriumi ulatuses. See kindlustas toonastele tootjatele avara, 100 miljoni tarbijaga turu. Nõudlust toiduainete, tööstuskaupade, teenuste ja ehitusmaterjalide järele suurendasid ka raudtee sõlmpunktidesse tekkinud uued asulad ja nende elanikud. Põllumajandustootmise elavdumine tõstis rahva ostujõudu ja nõudlust tarbekaupadele (nt tööriistad), ehitustööd suurendasid nõudlust ehitusmaterjalile, mida oli raudtee abil võimalik transportida ka Peterburi ning suurenenud põllumajanduslikud ettevõtted vajasisid uusi masinaid ja tööpinke. Sellest võib järeldada, et raudtee ehitus oli aluseks mitmete tööstuste (masinaehitus-, keemia- ja ehitusmaterjalitööstused) loomisele, arenemisele ja laienemisele.⁶

1.1 Tööstuse areng aastatel 1870–1917

Ka 1860. aastatest pärinev valitsuse tollipoliitika, mis lubas malmi ja raua tollivaba sissevedu soodustas metalli- ja masinatööstuse arengut.⁷ Tähtsa sadamalinna ja raudtee sõlmpunktina sai

⁵ E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940. Tallinn: Eesti Raamat, 1981, lk 10.

⁶ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940. Ajaloo Instituut, Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999, lk 23–27.

⁷ E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940, lk 10.

endisest käsitöö- ja kaubanduslinnast Tallinnast kiiresti areneva metallitööstusega linn. Tallinna tähtsus tööstuslinnana tõusis seepärast märkimisväärselt just Esimese maailmasõja eelsetel aastatel, mil algas hoogne ettevalmistus sõjaks.⁸ Tallinnast sai Läänemere sõjalaevastiku baas, kus alustasid tööd kolm suurt sõjalaevatehast – a/s. Vene-Balti Laevaehitus- ja Mehaanikatehas, a/s. Bekker & Ko ning a/s. Noblessneri tehas. Ehitatud laevade sisustamiseks rajati ka mitmeid väiksemaid ettevõtteid ja suurenesid tellimused teistes, juba olemas olevates ettevõtetes.

Tootmise mahtude kasvamisega suurenes ka tööliste arv. 1909. aastal töötas Tallinna tööstustes 9600 inimest, 1913. aastal oli tööstuses hõivatud 16 300 inimest ja juba 1914. aastaks oli vabrikutööliste arv tõusnud 18 600-ni. Kui 19. sajandi lõpus kasvas Tallinna rahvastiku hulk peamiselt siia koliva talurahva arvel, siis Esimesele maailmasõjale eelneval tööstuslikul tõusul ja ka sõja ajal kasvas elanike arv Tallinnas ka ülevenemaalise rände tagajärjel.⁹ Nimelt, uute tehaste ja vabrikute rajamisel jäi puudu kohalikest spetsialistidest ja juhtidest, mistõttu kasutati palju ka sissetoodud tööjõudu. Ka Tallinna laevatehastes ja teistes metalli- ja masinatööstuse ettevõtetes oli palgal mitmeid spetsialiste ja oskustöölisi Venemaa eri piirkondadest. Kasvava tööliste hulga ja üldise infrastruktuuri puudulikkuse tõttu rajasid mitmed suurettevõtjad lisaks tootmishoonetele ka ettevõtte toimimiseks vajalikke abi- ja olmeehitisi – saeveskeid, leivatehaseid, elektrijaamu, tööliste elamuid ja barakke, tuletõrjeüksusi jms. Nii kasvas asustustihedus ja tekkisid uued, vabrikute ja tehaste läheduses asuvad elamurajoonid.¹⁰ Hoogne ehitustegevus elamurajoonides langes 1912.–1913. aastal seoses ehitusmaterjalide järsu kallinemise ja ehitustööliste puudusega, mis olid tingitud kolme suure laevaehitustehase ja Peeter Suure merekindluse väljaehitamise algusega. Ka järgnevatel sõjaaastatel jäi ehitustegevus tagasihoidlikuks.¹¹

Esimese maailmasõja puhkemine 1914. aastal ja 1917. aasta vene revolutsioonid mõjutasid Eesti tööstuse arengut märkimisväärselt. Sõja puhkedes oli seni peamiselt importtoormele ja -kütusele põhinenud tööstus ajutiselt halvatud seoses Balti mere blokeerimisega sakslaste poolt. Sisemaise raudteetranspordi segaduste tõttu oli tooraine ja kütuse transport kaootiline ka maad mööda. Toodetud kaupade turustamise võimalused vähenesid märgatavalt ning lisaks läks suur osa

⁸ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 31.

⁹ E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940, lk 15.

¹⁰ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 32–33.

¹¹ E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940, lk 28.

töolistest mobilisatsiooni korras rindele ja tekkis tööjõu puudus. Mitmed ettevõtted lõpetasid või peatasid selle tagajärjel tegevuse. Eelisseisundis olid vaid tehased, mis täitsid sõjalisi tellimusi. Eriti puudutas see Tallinna eelnevalt mainitud kolme laevaehitustehast, Tallinna sadama- ja masinatehaseid. Tagamaks rinde varustatuse alustas valitsus rahuaja tootmise ümberkorraldamisega 1915. aastal. See tähendas riiklike tellimusi ja tööstus-, kaubandus- ja põllumajandusettevõtete mobiliseerimist sõjatoodangu kui esmatarbekaupade tootmiseks. Nii tegutsedes määras keskvalitsus ettevõtete toodangu, tooraine ja kütuse müügihinnad ja korraldas ettevõtete varustamise tooraine ja kütusega. Tööjõu tagamiseks kinnistati 1914. aastal esmalt kolme Tallinna laevatehase töölised Peeter Suure merekindluse komandandi A. Germassimovi käskkirjaga tehase juurde, lugedes töölised mobiliseerituks. Hiljem laiendati käskkirja ka mitmetele teistele sõjatööstusega seotud suurettevõtetele. Lisaks võeti 1915. aastal vastu otsus rakendada naiste ja alaealiste tööd kõikides tööstusettevõtetes, kus see võimalik oli. Lisatööjõuks olid ka sõjapõgenikud ja sõjavangid.¹² Kokkuvõtvalt oli 1916/17. aastal Tallinnas umbes 30 000 vabrikutöölise. Tallinna tööliste revolutsioonieelne koguarv (koos palgatööliste perekonnaliikmetega) jääb arvatavasti 100 000–110 000 inimese juurde, mis oli kogu linna elanikkonnast 63–69%.¹³

1917. aasta oktoobrirevolutsioon muutis tööstuse olukorra veelgi keerukamaks. Lisaks paljudes ettevõtetes tekkinud juhtimisraskustele ja võlgadele, mis olid tekkinud rekvireerimiste ning varanduste ja pankade natsionaliseerimisega, hoogustus ka tehaste ja vabrikute seadmete demonteerimine ja evakueerimine Venemaa sisekülmangudesse. Kõige enam said selle tagajärjel kannatada just metallitööstused, kuid puutumata ei jäänud ka tekstiili-, paberi- jt. tööstusharude ettevõtted. Ebakorrapäraseks muutus ka ettevõtete varustamine tooraine ja kütusega, mille tagajärjel tekkisid tööseisakud ja tööpuudus. Seda kõike suurendas omakorda Vene armee demobiliseerimine ja Peeter Suure merekindluse ehitustööde lõpetamine, millega oli varasemalt hõivatud umbes 15 000¹⁴ töölise.¹⁵

¹² M.Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 39–41.

¹³ E.Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940, lk 16.

¹⁴ Sealsamas, lk 16.

¹⁵ M.Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 42–43.

1.2 Tööstuse areng aastatel 1918–1940

24. veebruaril 1918. aastal iseseisvunud Eesti Vabariigi majandus oli sõja ja vene revolutsioonide tagajärjel laostatud. 80% Eesti elanikkonnast elas maal, kuid nende omanduses oli vaid 58% kogu maafondist, mis näitab, et enamik Eesti rahvast oli maata. Maid omavad mõisnikud olid riigist lahkunud ja põllud sööti jätnud, mis teravdas 1916. aastast valitsenud toiduainepuudust. Ka tööstus oli oktoobrirevolutsiooni tagajärjel oma käibekapitali kaotanud ja ägas tööpuuduse all. Saksa okupatsiooni all süvenes kriis veelgi, sest sakslaste majanduspoliitika eesmärgiks oli tööstusliku tooraine, kütte- ja määrdeõlide ning nafta tagavarade väljavedu nii riigi- kui ka eraladudest. Ka valmistoodang ja küttematerjal rekvireeriti.

11. novembril 1918. aastal taas võimu teostama asunud Eesti Ajutine Valitsus oli silmitsi ilma tooraine, kütuse, tegevuskapitali ja turuta tööstusega, mille ettevõtetest suur osa seisis täielikult ja teine osa töötas lühendatud tööajaga. Tööstuses oli hõivatud 9 600 töolist, mis oli neli korda vähem kui enne Esimest maailmasõda.¹⁶ Näiteks vagunitehases “Dvigatel” vähenes tööliste arv 1914. aasta 1534-lt 1920. aastal 417-le.¹⁷ Ajutise valitsuse ülesandeks sai tööstuse rekonstrueerimine ja ümber struktureerimine orienteerumaks varasemalt idaturult ümber lääne- ja siseturule.¹⁸ Selleks nähti ette riiklike turba- ja põlevkivikaevanduste rajamist, kaubandussuhete loomist lääneriikidega ning riikliku krediidi andmist, et leevendada käibekapitali puudust. 1918. aastal puhkenud Vabadussõda nõudis aga taaskord tööstuse mobiliseerimist sõjale, mistõttu algas majanduse aktiivsem ülesehitamine 1920. aastal, peale Tartu rahulepingu sõlmimist.¹⁹

Vabadussõja aastatel peamiselt endistele suurtööstustele antud riiklike laenude eesmärgiks oli toetada tootmise käivitamist. Tsaariaegsed ettevõtted jäid esialgu oma endise tootmisprofiili juurde uskudes, et vene turu avanedes lahenevad nende probleemid ja taastuvad endised majandussuhted Venemaaga.²⁰ Nimelt polnud vastloodud vabariigi siseturul ega ka Euroopa turul nõudlust tsaariaegsete vabrikute toodetud pooltoodete järgi. Rahulepingu sõlmimise järgselt

¹⁶ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 75.

¹⁷ E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940, lk 90.

¹⁸ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 149.

¹⁹ Sealsamas, lk 76.

²⁰ M. Pihlamägi, Eesti Vabariik 1918–1940. Tööstus. –Tallinna ajalugu IV 1917–2019. Toim. T. Kala. Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv ja autorid, 2019, lk 71–83.

hakkas ennast mobiliseerima ka tsariaegne suurtööstus, lootes taastada sõjaeelseid tootmismahte, sest puudus toiduainetest ja ka tööstuslikust toodangust oli riikideülene. Käibekapitali puudusel kasvas selle tulemusena krediidinõudlus, mida toetas Eesti liberaalse majanduse suund. Kaubandus-Tööstusministeeriumi ärgitused uute ettevõtete rajamiseks, riikliku krediidi saamise võimalused, kaubandusbuum ja ka sellest saadav tulu, löid soodsa pinnase 1920. aastal vallandunud massilisele tööstusettevõtete loomisele, mis kestis 1924. aastani. Sel perioodil loodi ligi 100 uut suurtööstust.²¹ 53, ehk rohkem kui pooled loodud ettevõtetest asusid Tallinnas – 13 ettevõtet lisandus toidu- ja maitseainetööstusesse, 8 ettevõtet polügraafiatööstusesse, 7 metallitööstusesse ja 6 tekstiilitööstusesse. Ergas tööstustegevus, ja laialdane valmiskaupade import, mis toimis suuresti valitsuse soodsa krediidipoliitika najal, viisid siseturu 1923. aastal kaupadest küllastumise, importkaupade defitsiidi ja majanduskriisini.²² Järgnevatel aastatel rakendati uue rahandusministri käe alla konservatiivsemat rahanduspoliitikat, kus laene ei antud enam kergekäeliselt, eelistati põllumajandussektorit ning väike- ja kesktööstust. Samuti alustati laenude karmimat sissenõudmist, mis viis terve rea ettevõtete pankrotini, nende seas ka endised suurtööstused Peetri (endine “Noblessner”) ja Vene-Balti laevatehased ning R. Meyeri keemiatehas. Riigi raske majandusliku olukorra tõttu lõppes ka ettevõtete asutamise buum.²³ Pankrotti läinud suurtööstuste vara haldamise, koos seadmete, tööliselamute, elektrijaamade, trammiliinide jms võttis üle Tallinna linn, kes hiljem varad ka oksjonil omandas.²⁴

Karm rahanduspoliitika viis aga tööstuse üldise tugevnenemiseni, lõi arengule tugeva aluse ja muutis Eesti majanduse atraktiivsemaks välisinvestoritele.²⁵ Ettevõtluse hoogustumise ja investeeringute kasvamise abil suurenes ka töökohtade ja toodangu arv. Toodangu suurenemisele aitasid kaasa soodsad hinnad maailmaturul ja kaubanduslepete sõlmimine enamsoodustuse põhimõttel.²⁶

1929.–1933. aastatel on maailma majanduses taas kriis, millest sai mõjutatud ka Eesti majandus. Kriisi esimestel aastatel pidurdus tööstutoodangu kasv stabiliseerudes 1928. aasta tasemele.

²¹ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 79–80.

²² M. Pihlamägi, Eesti Vabariik 1918–1940. Tööstus. –Tallinna ajalugu IV 1917–2019, lk 71–83.

²³ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 85–87.

²⁴ M. Pihlamägi, Eesti Vabariik 1918–1940. Tööstus. –Tallinna ajalugu IV 1917–2019, lk 71–83.

²⁵ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 85–87.

²⁶ Sealsamas, lk 151.

Välisuru nõudluse, tollipiirangute ja seega ka ekspordivõimaluste kahanedes vähenes tööstustoodangu tootmine 1931. aastast alates (ill 1). 1928.–1929. aasta eksporttoodangu hulk kahanes 37,8%-lt 16,8%-ni 1932. aastal. Selle tagajärjel lõpetasid tegevuse mitmed ettevõtted.²⁷

Aasta	Netotoodang mln. kr.	Töötajate arv tuh.
1920	...	13,8
1921	...	18
1922	29,8	30,9**
1923	36,3	23,4
1924	36,7	28,4
1925	42,8	29,3
1926	43,6	29,5
1927	44,8	28,2
1928	52,7	30,1
1929	52	30,9
1930	52,7	29,9
1931	49	27,3
1932	42,7	24,9
1933	46,6	25,3
1934	54,6	35
1935	60,8	39
1936	69,3	45
1937	85,2	52
1938	87,6	53
1939	94,3	45,8

* Eesti arvudes 1920–1935. Tallinn, 1937, lk. 110, 114, 119; Normak, H. Tööstuse krediid. – Eesti Majandus, 1923, nr. 8, lk. 116; Konjunktur, 1935, nr. 1, lk. 25; 1939, nr. 51/52, lk. 87; nr. 60/61, lk. 553; 1940, nr. 67/68, lk. 327; Semper, P. Toodang ja töötajad suurtööstuses 1933. a. – Eesti Statistika, 1935, nr. 161, lk. 179.

** Suur- ja kesktööstus koos.

1. Tööstustoodang eestis 1920–1939. a. M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 151.

Siseturule orienteeritud tööstused, suutsid oma tootmismahete enamasti hoida või isegi kasvatada. Üheks selliseks tööstusharuks oli tekstiilitööstus, mis jätkas tootmist siseturul kasvanud tarbimise arvelt. Antud kasv tuli tarbijaskonna eelarve muutustest, sest madal toiduainete hind andis võimaluse osta senisest enam tööstuskaupu. Ekspordituru taasavamiseks devalveeriti 1933. aastal Eesti kroon, mis elvadas tööstusi ja suurendas kriisi ajal langenud tööhõivet.²⁸

Peamised investeeringud tehti sel perioodil elamuehituses. 1930. aastad olid taaskord Tallinnas kiire elanikkonna kasvuga ja jäädes majanduse tõusudest ja langustest mõnevõrra maha, toimus

²⁷ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 152–154.

²⁸ Sealsamas, lk 152–154.

kriisi esimestel aastatel jätkuvalt vilgas ehitustegevus, mille ajal tihenesid ja laienesid mitmed asumid, sh Torupilli asum.²⁹

Laiaulatuslik ehitustegevus ja valitsuse aktiivne sekkumine majandusse viis 1937. aastal kiire tööstustoodangu kasvu ja tööjõupuuduse tekkeni. Selle lahendamiseks otsustati mitte jätkata tööstuste kvantiteedi suurendamisega, vaid rakendada meetmeid tööstuste tootlikuse suurendamiseks, mis osutus edukaks. 1939. aastal alanud Teine maailmasõda takistas aga taaskord kaubavahetust ja muutis tooraine, abimaterjalide ja seadmete hankimise raskeks. Tulemusena tekkisid häired tootmistegevuses ja vähenes tööhõive. Tööhõivele pakkusid mõningast leevendust hooajalised loodusresurssidele põhinevad tööstused, mis olid riiklikult toetatud.³⁰

Kahe maailmasõja vahel muutus tööstus Eestis ja Tallinnas märkimisväärselt. Tootmine kohandati uutele turgudele ja vajadustele vastavaks ning tööstus muutus mitmekesisemaks võrreldes Esimese maailmasõja eelse perioodiga. Üksikud suured tsariaegsed suurtööstused asendusid väiksemate ettevõtetega ja toodangu juurdekasv saavutati peamiselt moderniseerimise ja uute tehnoloogiate kasutusele võtmisega. Ainuüksi Tallinna ettevõtted tagasid 1930. aastate lõpul pea 60% kogu Eesti tööstustoodangust.³¹

2. Tööstus Torupilli asumis

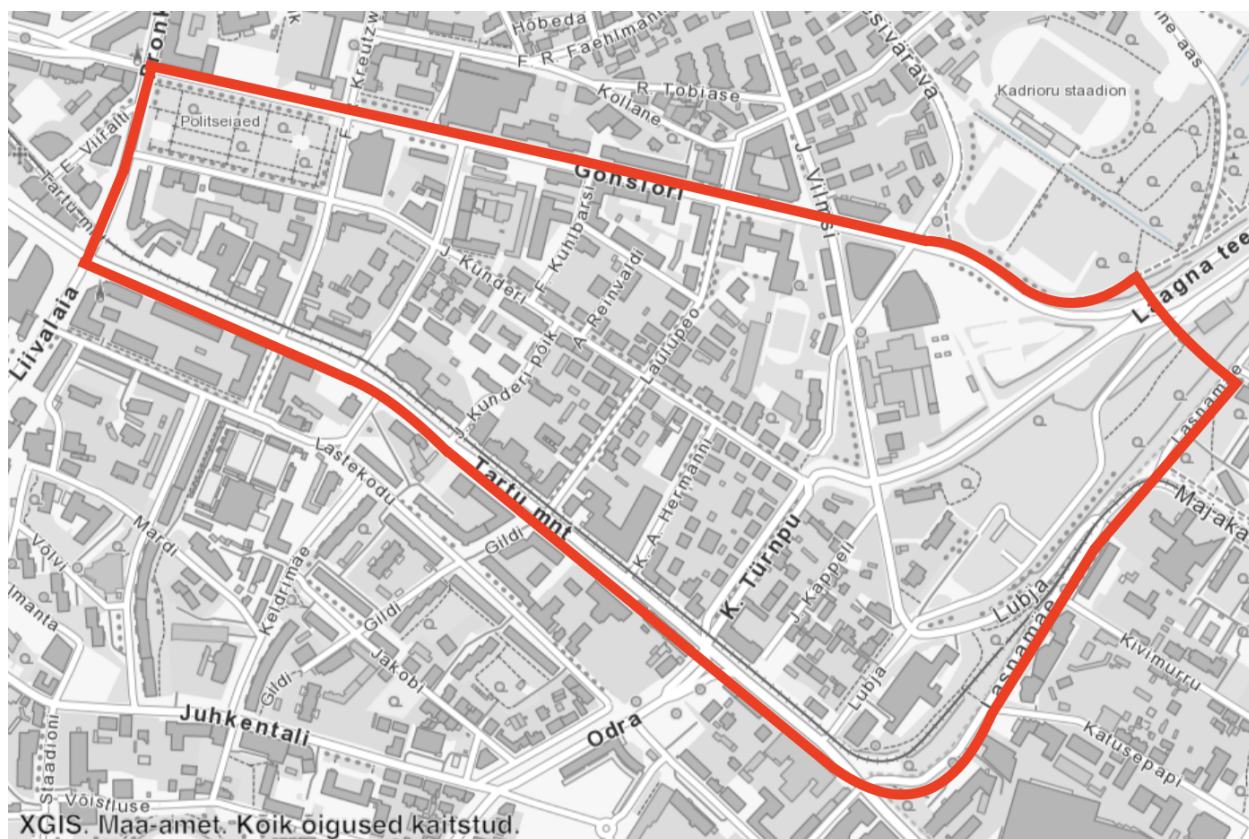
2.1 Torupilli asumi kujunemine

Üks Tallinna noorimaid ajaloolisi eeslinnu on Torupilli asum (ill 2). Asum on oma praeguse nime saanud seal kunagi paiknenud kõrtsi järgi. Tegemist on üsna noore piirkonnaga, mille kujunemine on seotud tööstuse arenguga Tallinnas.

²⁹ E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940, lk 94.

³⁰ M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 154–155.

³¹ M. Pihlamägi, Eesti Vabariik 1918–1940. Tööstus. – Tallinna ajalugu IV 1917–2019, lk 71–83.

2. Torupilli asum. Maaameti geoportaal: <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo> (vaadatud 5. I 2021).

Piirkonna vanimaks tänavaks võib pidada Tartu maanteed, mis on üks vanimaid sisemaale viivaid teid. Tartu maantee varast hoonestust kinnitavad 2001. aastal toimunud arheoloogilised kaevamised endise Jaani seegi territooriumil.³² Tartu maantee on aga üks vähestest piirkonnas olevatest vanadest tänavatest, sest enamik Torupilli asumist oli 20. sajandi alguseni hoonestamata. Karjakoplid, vilja- ja juurviljaaiad hakkasid vähehaaval asenduma hoonestusega 19. sajandil. Selle ajendiks võib pidada Peeter I korraldust teha Tallinnast Vene sõjalaevastiku baas, sest esimesed krundid Torupillis kuulusid just sõjalaevastiku meeskondade liikmetele. Suuremahuline ehitustegevus algas asumis koos industrialiseerimisega, eriti jõuliselt aga peale 1910. aastat, mil suures osas hoonestati J. Kunderi, Laulupeo, K. A. Hermann, C. R. Jakobsoni, J. Kappeli ja Lubja tänavad. Sel perioodil alustati ka Politseiaia ja Gonsiori tänava piirkonna kruntideks jagamisega, mille hoonestamine algas alles 1930. aastatel. 1930. aastatel levinud

³² 1232 Jaani seegi territoorium koos säilinud hoonete ja endise kalmistuga, Kultuurimälestiste riiklik register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=1232> (vaadatud 5. I 2021).

Tallinna tüüpi kivitrepikojaga maju leiab ka mitmetelt teistelt piirkonnas asuvatelt tänavatelt, mis viitab hoonestuse edasisele tihenemisele.³³

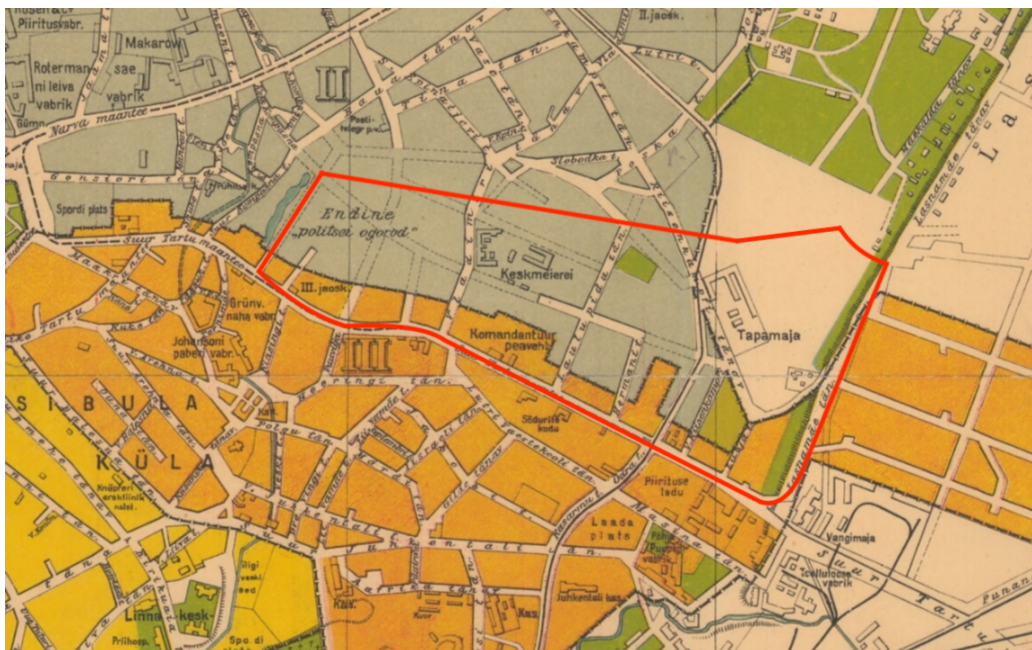
Torupilli asumi kiiret arengut ilmestavad hästi järgnevad kaardid. Üheverstasel kaardil (vt ill 3) joonestub välja kogu asumi ulatuses vaid neli tänavat, Tartu maantee, Laksbergi tn (tänapäeval Lasnamäe tn), Wladimiri tn (tänapäeval C. R. Jakobsoni tn) ja Riisenkampfi tn (tänapäeval J. Vilmsi tn). Illustratsioonil number 4 nähtaval kaardil, mis pärineb hinnanguliselt 1910–1920. aastatest on aga näha, et täies pikkuses on lisandunud Hermannini (tänapäeval K. A. Hermannini tn) ja Lauupeo tänav, mida ühendab väike lõik Aleksandri tänavast (tänapäeval J. Kunderi tn). Kaardil on täielikult nähtavad ka Lubja ja Väike Riisenkampfi tänav (tänapäeval J. Kappeli tn) ning osaliselt joonistuvad välja tulevaste tänavate algused seoses Tartu maanteega. Kõik plaanil kavandatud tänavad olid 1920. aastaks välja ehitatud.³⁴ Siiski tuleb tõdeda, et tänavavõrk on käsitletaval alal tänaseks päevaks mõnevõrra muutunud ning lisandunud on väiksemaid tänavaid - Kunderi põik, A. Reinvaldi tänav ning pikenenud on ka J. Pärna tänav (ill 2).

³³ Torupilli, Tallinna Linnaplaneerimise Amet, miljööväertuslikud piirkonnad, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Torupilli> (vaadatud 5. I 2021).

³⁴ Tallinna plaan. Sõjaväe topograafia osakonna väljaanne, 1920. Rahvusarhiiv, ERA.T-6.3.1677 leht 1.

3. Tsaari-Venemaa 1-verstane topokaart (1894–1922). Tallinna kaardiarhiiv, <https://gis.tallinn.ee/kaardiarhiiv/> (vaadatud 5. I 2021).

4. Väljavõte Tallinna plaanist, hinnanguliselt 1910-1920. Rahvusarhiiv, EAA.2110.1.4820 leht 4.

1930. aastatel, mil piirkonnas jätkus elamute ehitus oli valminud ka plaan tööstuste organiseerimiseks üha kasvavates eeslinnades. Väljavõttel antud plaanist (ill 5) on roheline värviga kujutatud alad, kuhu võib asutada mittetülitavaid väiketööstuse ettevõtteid ja kus on keelatud suur- ja kesktööstused ning kõik tülitavad ettevõtted. Sellest võib järeldada, et tegemist on olnud piirkonnaga, mis oli kavandatud peamiselt elurajooniks, kuid kus esines ka väiketööstusi. Pruuni värviga on kaardil tähistatud alad, kus võis asutada igas suuruses mittetülitavaid tööstusi, st lubatud olid suur-, kesk-, ja väiketööstused. Kõiksugu tööstuste rajamine oli peamiselt lubatud Tartu maanteed ääristavatel aladel, Torupilli asumis kuni J. Kunderi tänavani (v.a Politseiaia läheduses). Ka C. R. Jakobsoni tänaval oli kvartalisiseselt kõikides suurustes tööstused lubatud. Tartu maanteed ääristavatel kvartalitel kujutatud sinine värv tähistab luba kõiksugu tööstusettevõtete asutamiseks. Sinna on lubatud asutada ka tülitavaid, eri suuruses ettevõtteid. Rohekam sinine värv kaardil, mida näeb näiteks Politseiaia ja linna tapamaja juures, tähistab keeldu igasugustele asutatavatele tööstusettevõtetele, sest need alad on kavandatud haljasaladena.

5. Tallinna linna tööstusrajoonide plaan 1931–1932. Tallinna kaardiarhiiv, <https://gis.tallinn.ee/kaardiarhiiv/> (vaadatud 5. I 2021).

2.2 Tööstuste paiknemine Torupillis

Lähtudes tööstuste nimekirjadest Tallinna aadressraamatutes kahe maailmasõja vahelisel perioodil aastatest 1920–1939 on koostatud ülevaatlik tabel Torupilli asumis tegutsenud tööstusettevõtetest (vt lisa 1). Tabelis välja toodud ettevõtete täpsed aadressid võimaldavad kinnistu täpsusega määratleda nende kunagist asukohta ja paiknemist linnajaos. Siinkohal on oluline välja tuua, et andmeid on kogutud tänavate kaupa, mis tähendab, et järgnev analüüs sisaldab asumit piiravate tänavate (Tartu maantee ja Gonsiori tänav) mõlema tänavapoole aadressijärgset hoonestust.

Ettevõtete kaardile kandmisel on aluseks võetud Tallinna Linnaarhiivis leiduv Tallinna plaan, mille täpne valmimisaeg ei ole teada kuid kaardil kujutatud kavandatavate hoonete põhjal võib eeldada, et tegemist on nõukogude aegse plaaniga.³⁵ Antud plaani kasutamine võimaldab kunagiste kinnistute täpsemat asukohalist paigutust aadresside järgi, sest tänava struktuuride muutustest tingituna ei ole toonased aadressid korrelatsioonis tänapäevastega.

Valminud kaardil (ill 6) joonistub välja Torupilli asumi varasem hoonestus ja selle muutunud teedevõrk. Suuremad muutused teedevõrgus on kaardil tähistatud sinise joonega. Võrreldes tänapäevaga on välja toodud Tartu maantee kurvilisem Vanalinna poole suunduv osa, Torupilli asumit Kadrioruga ühendav C. R. Jakobsoni tänava lõik ning Vesivärava tänava ühendus K. Tärnu ja J. Kappeli tänavatega.

Tööstustega seotud kinnistutel asunud hooned on illustratsioonil number 6 märgitud punase värviga ja kogu muuotstarbeline hoonestus on kujutatud tumehalli värviga. Siin joonistub selgelt välja pilt, mis vastab ka illustratsioonil number 5 kujutatud planeeringu väljavõttele. Valdav osa tööstusettevõttest asub Tartu maanteed ääristavas tsoonis, kus võisid asuda eri suuruses mittetülitavad ettevõtted. On märkimisväärne, et üks vanimaid Tallinnat sisemaaga ühendavatest teedest on peamiselt olnud ääristatud erinevate tööstusettevõtete kasutuses olnud hoonetega. Siiski leidub tööstusettevõttest ka Lauupeo, Vesivärava, J. Kunderi ja J. Vilmsi tänavate nõrgetes tsoonides, kus võisid tegutseda ainult mittetülitavad väiketööstused.

³⁵ Tallinna plaani täiendamine, TLA.149.6.53 leht 1.

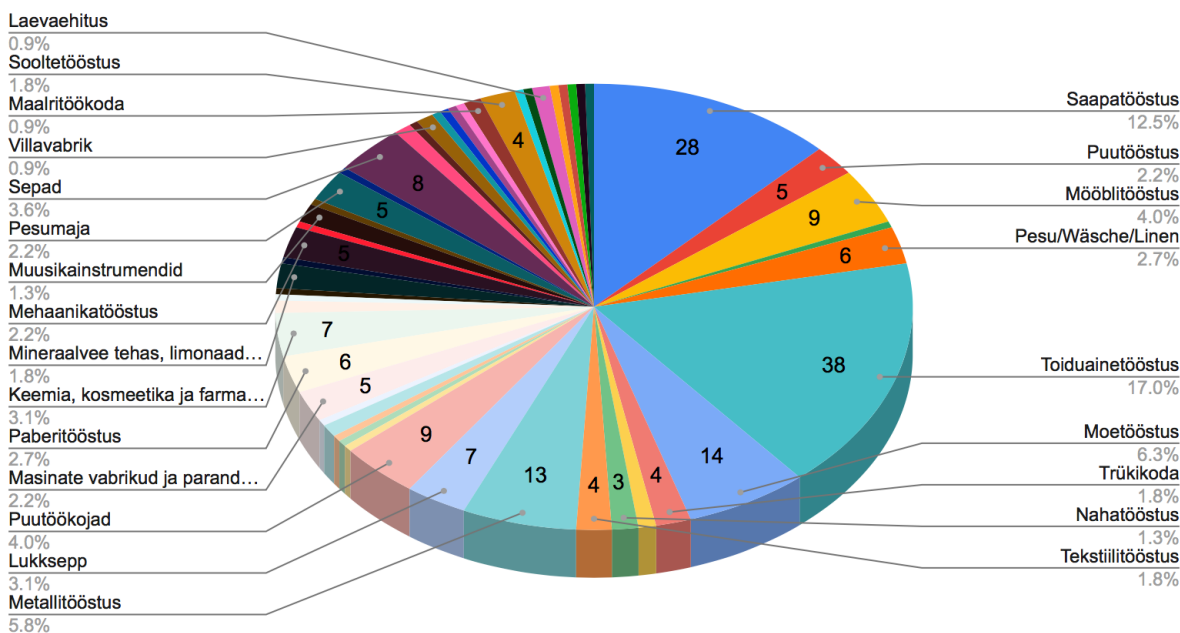
6. Torupilli asumi hoonestus nõukogude aegse plaani eeskujul. Punasega on kujutatud tööstustega seotud kinnistutel asunud hooned. Sinise joonega on märgitud muudetud või kadunud teede sihid.

Võib väita, et pea 50% asumi hoonestusest oli seotud tööstustega, mis ilmestab Torupilli segafunktsioonilist ajalugu. Silmas tasub aga pidada, et mitte kõik kaardil punasega kujutatud hooned ei ole terviklikult tööstusettevõtete valduses, sest väiksemate ettevõtete puhul võis kasutuses olla vaid osa hoonest nt ühe korteri/keldri näol või hoopis mõni kinnistul asuvatest kõrvalhoonetest. Käesoleva töö raames sedavõrd detailset tööstusettevõtete kindlat paigutamist kinnistu piirides ei ole käsitletud.

2.3 Enamlevinud tööstusharud Torupillis aastatel 1920–1940

Asumi segafunktsionaalsust ilmestab väga hästi seal tegutsenud tööstusettevõtete tegevusvaldkondade ulatus (ill 7), mille suuri erinevusi on võimalik vaadelda ka ühe kinnistu piirides. Selle ilmekas näide on kinnistu aadressil J. Vilmsi tänav 56, kus tegutsesid üheaegselt Hanna Epsteini küünlatööstus, Saul Sheeri vorstitööstus ning metalli- ja mehaanikatööstus OÜ Vega. Seejuures ei olnud tegemist väikeste ettevõtetega, sest OÜ Vega oli juba 1921. aastal suurettevõtte, kus sai tööd vähemalt 30 inimest ja nii S. Sheeri vorstitööstus kui ka H. Epsteini küünlatööstus olid keskmise suurusega ettevõtted andes tööd 4–30 inimesele.³⁶

Tööstusharud Torupillis

7. Tööstusharud Torupillis.

Torupilli asumis oli kõige populaarsem tööstusvaldkond toiduainetööstus. Toiduainetööstuste hulka kuulusid erinevate suurustega ettevõtted alates suurtest piimatööstustest C. R. Jakobsoni tänaval (Piimaühingute keskliit Võiekспорт C. R. Jakobsoni tn 14 ja piimaäri Estonia C. R.

³⁶ Eesti tööstuse ja kaubanduse adressesraamat: 1921=Estonia:directory of trade and industry:1921=Eestien: Handels- und Industrie-Adressbuch: 1921, lk 217/247, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:307364/277068/page/247> (vaadatud 17. V 2021).

Jakobsoni tn 4), väiksemate leivatehaste (nt A. Kirschbaumi tehas J. Kunderi tn 23), šokolaadi- ja kompvektivabrikute (nt J. Ginovker Lauupeo tn 3) ning kohvi- ja siguritööstusteni (nt Merida Tartu mnt 61a). Toiduainetööstuste laialdase leviku tagasid selle lai ampluaa, eluline tähtsus ja ekspordikeeldude tühistamine, mille tagajärjel kasvas alates 1921. aastast³⁷ just piimasaaduste tootmine hüppeliselt. Asumi suurim toiduainetööstuste kontsentratsioon oli C. R. Jakobsoni tänaval, kus sealsest 22-st ettevõttest tervelt 9 tegelesid toiduainete valmistamisega, peamiselt leiva, vorsti ja piimatoodete tööstustes.

8. P/K "Estonia" piimaäri ja piimatööstuse meierei, AM F 23743:24, Eesti Ajaloomuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2059817> (vaadatud 17. V 2021).

³⁷ Piimandusest Eestis, <https://www.piimaklaster.ee/piimandusest-estis/> (vaadatud 17. V 2021).

9. Ühistu "Estonia Tallinna Eksporttapamajad". Selja kondist välja raiumine , AM F 22956:23, Eesti Ajaloomuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2055175> (vaadatud 17. V 2021).

Arvukuselt järgmine tööstusharu, kus oli 28 ettevõtet oli saapatööstus. Saapatööstused, mille hulka kuuluvad ka saapapealsete tootmisele spetsialiseerunud ettevõtted asusid peamiselt Tartu maantee ääres. Neist tuntumad on vendade Steinide poolt asutatud Eesti esimene mehaaniline saapavabrik Estoking, saapatööstus Salamander ja Eesti esimene mehaaniline sandaalide vabrik Linda. Lisaks suurematele tööstustele on asumis küllaldaselt ka isikunimedega tööstusi, kujutades endast tõenäoliselt väikeettevõtteid. Saapatööstuste laialdast levikut asumis võis soodustada ka J. Vilmsi tänaval asunud Tallinna linna tapamaja ning Tartu maantee 101 asunud Estonia eksporttapamaja, mis võisid varustada saapatööstusi jalanõude valmistamiseks vajaliku nahaga, mida suuremates ettevõtetes nagu Estoking kohapeal ka töödeldi.³⁸ Tapamajade lähedus võis osutada ka soolte- ja nahatööstuste levikul oluliseks.

³⁸I. Kangur, M. Talvik, ajavaod Ärimehed: Jalavarjud Eestist, <https://arhiiv.err.ee/vaata/ajavaod-arimehed-jalavarjud-estist> (vaadatud 17. V 2021).

10. Jalatsitööstuse Salamander tallutamise osakond, ERM Fk 2953:3616, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/1899408> (vaadatud 17. V 2021).

Suurematest tööstusvaldkondadest tasub veel välja tuua moe- ja metallitööstuse, mis sarnaselt toiduainetööstustele hõlmavad endis erinevaid spetsialiseerumisi. Moetööstuse 14 ettevõtte hulgas on kõige rohkem rätsepaid, kuid leidub ka õmblustöökodasid ning spetsialiseerumist nii mütside kui ka kinnaste tootmisele. Moetööstused jagunesid asumis ühtlaselt laiali, ning neid leidub kogu asumi ulatuses. Kogu asumi peale on jaotunud ka 13 metallitööstust. Metallitööstuses oli erinevaid metallivalamistöökodasid (nt vask, alumiinium, raud), plekitööstusi ja ka metallide keetmisega tegelevaid töökodasid.

Torupilli asumist küll väljajääv, kuid selle kõrval olev suurtööstus Tselluloos, varem tuntud ka kui Põhja paberi ja puupapi vabrik mõjutas ka Torupilli tööstusettevõtete kujunemist, eriti just paberitööstusi ja nendega seotud ettevõtteid. Asumi kuuest paberitööstusest tegelesid pooled, ehk kolm ettevõtet peamiselt paberi ja pappkaupade tootmisega ja teine pool ettevõtetest tootsid peamiselt paberrossikestasid. Paberrossikestade tootmisettevõtted UÜ Riina ja AS Regina jagasid

kinnistut Tartu mnt 45 tubakatööstusega H. Anton ja Ko. Samas kvartalis, aadressil Tartu mnt 47 asus veel teinegi suur tubakatööstus nimega AS Astoria. Seda, kas nimetatud ettevõtte tegutsesid omavahel sümbioosis või oli tegemist äärmiselt konkurentsitiheda kvartaliga tasuks ettevõtete tasandil lähemalt uurida.

Põnevate, kuid oma osakaalult asumis marginaalsete tööstustena tooks veel välja kunstsarve-, kammi-, küünla-, lambivarju-, kaalu-, nõöbi-, korvi-, kirjutustule-, värvi- ja lakitööstused ning raudteetööstuse, lennukite remonditöökoja, muusikainstrumentide, laevaehituse ja viili töökojad.

3. Tööstuspäränd Torupilli asumis tänapäeval

3.1 Tööstuspärändi paiknemine asumis

Vaadeldes kahe maailmasõja vahel tegutsenud tööstusettevõtetega kinnistutel ajalooliste hoonete säilimist on märgata, et väga suur hulk hooneid on tänaseks hävinud. Kaardil (ill 11) on erepunase värviga kujutatud hooned, mille kinnistutel asusid tööstusettevõtte, kuid mis on tänapäevasesest linnapildist kadunud. Peamiselt on hävinud väiksemad hooned, mis asusid vahetult Tartu maantee ääres. Suuremad kaod on märgatavad ka tööstuskomplekside C. R. Jakobsoni tn 14/J. Kunderi tn 13–15 asunud Piimaühingute keskliidu Võiekспорт, R.Weski saapatööstuse ja J. Vilmsi tn 53 asunud Tallinna tapamaja ning sellega kinnistut jaganud soolte ja nahatööstuste juures. Muutuste tõttu tänavavõrgus on hävinud ka mitmeid nõ nurgapealseid kinnistuid või hooneid. Laagna tee ehitusega võib seostada Lubja tn 11 ja J. Vilmsi tn 54 täielikult kadunud hoonestust ning juba eelnevalt mainitud J. Vilmsi tn 53 asunud osalist hoonestuse hävimist. Ka Tartu maantee taristu muutused olid võimalikud kinnistutel Tartu mnt 46, 48 ja 50 asunud hoonestuse hävimise tõttu. Selle tulemusena asub toonase aadressiga Torupilli ots 4 asunud kivist hoone tänapäeval Tartu maantee ääres. Ülejäänud asumi alal on kaod ebakorrapäraselt üksikute kinnistute ulatuses. Märkimist väärib ka C. R. Jakobsoni, J. Kunderi ja F. R. Kreutzwaldi tänavate kvartalis, C. R. Jakobsoni ja J. Kunderi tänavate nurgas asuv suurem hoonestuse häving, mis on kaardil märgitud tumehalli värviga, tööstusettevõtteid neil kinnistutel polnud.

11. Torupilli asumi hoonestus nõukogude aegse plaani eeskujul. Sinise joonega on märgitud muudetud või kadunud teede sihid. Erepunase värviga on kujutatud tänapäevaks hävinud hooneid ning tuhm punane värv tähistab tänapäevani säilinud hooneid, mille kinnistutel asusid tööstusettevõtted. Hallide toonidega on märgitud hooned, kus ei asunud 1920.–1940. aastatel tööstusettevõtteid. Tumedam hall värv tähistab tänapäevaks kadunud hooneid ja heledam hooneid, mis on säilinud tänaseni.

Arvesse võttes hävinud hooneid (st nii tööstusettevõtetega kui ka muu otstarbega kinnistute hooneid) on asumi keskne, tihedalt hoonestatud ala liikunud Tartu maanteelt J. Kunderi tänavale. Asumi tänapäeval tajutava miljöö loovad peamiselt ajaloolised hooned C. R. Jakobsoni, J. Kunderi, Lauupeo, K. A. Hermanni, K. Tärnpu, J. Kappeli ja Lubja tänavatel (vt ill 12). Ajaloolised hooned, mis on säilinud tänapäevani on kaardil kujutatud tugevamates toonides. Punase värviga on tähistatud tänapäevani säilinud hooneid, mille kinnistutel asusid

tööstusettevõtteid. Tumehalliga on märgitud hooned, kus ei asunud 1920.–1940. aastatel tööstusettevõtteid. Helehall toon märgib hooneid, mis ehitatud peale 1940. aastat.

Antud kaart ilmestab ajaloolise hoonestuse drastilist vähenemist just kunagiste tööstusettevõtetega kinnistutel. Võrreldes illustratsioonil number 6 kujutatud tööstuspärandiga seotud hoonestuse hulka illustratsioonil number 12 kujutatuga on märgata pea 50% kadu, mis omakorda tähendab kunagise segafunktsioonilise asumi tööstusettevõtetega seotud hoonestuse kahanemist 50% juurest 25%-ni.

12. Torupilli asumi tänapäevane hoonestus. Punasega on kujutatud ajalooliselt tööstusettevõtetega kinnistutel asuvad hooned, mis on tänapäevani säilinud. Tumehalli värviga on muu otstarbega ajalooline hoonestus,

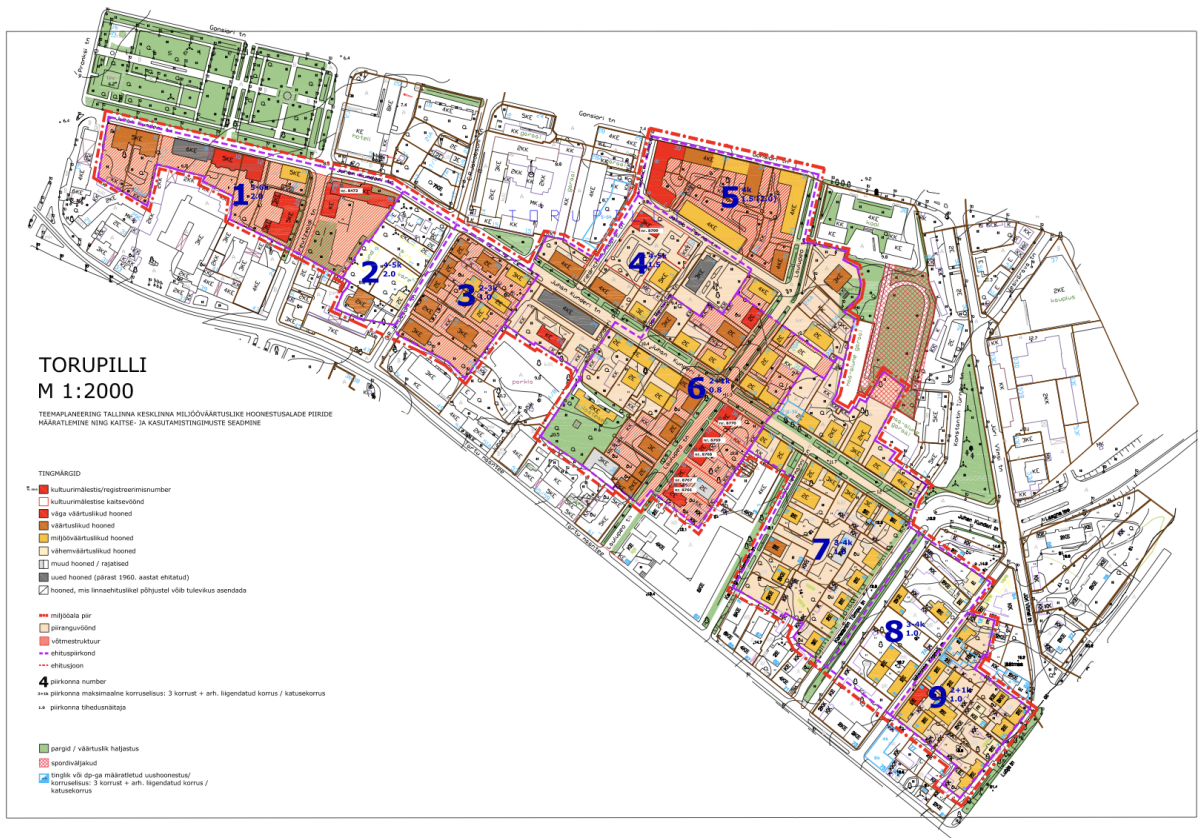
mis ilmestab ka tänapäevast linnapilti. Helehalliga on kujutatud hooned, mis on valminud peale 1940. aastat.

3.2 Tööstuspärandi väärtustamine ja säilitamine

Töös koostatud ülevaatlik kaart illustreerib asumi kujunemisloos suurt rolli mänginud tööstusettevõtete ajaloolise hoonestuse kadumist ja toetab säilinud pärandi mitmekülgsuse teadvustamist.

Torupilli asumis kinnitati 2009. aastal Kesklinna teemaplaneeringuga miljööala koos selle kaitse ja kasutamistingimustega. Teemaplaneeringu eesmärk on tagada ajalooliselt väljakujunenud linnaehituslike tervikute ja neid kujundavate ehitiste, kinnistustruktuuri, maastikuelementide, miljöö eripära ning avanevate kaug- ja sisevaadete säilimine. Samuti on miljööväärtuslike hoonestusalade kaitsmisel peetud oluliseks kultuuriväärtusliku pärandi, mitmekesise ja paljutähendusliku linnaruumi säilitamist.³⁹

³⁹ Teemaplaneering “Tallinna Kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse- ja kasutamistingimuste määramine”, <https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=114139> (vaadatud 21. V 2021).

13. Torupilli miljööväärtuslik ala. Tallinna kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride määramine ning kaitse- ja kasutamistingimuste seadmine, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Tallinna-kesklinna-miljoovaaertuslike-hoonestusalade-piiride-maaramine-ning-kaitse-ja-kasutamistingimuste-seadmine> (vaadatud 21. V 2021).

Torupilli miljööala hõlmab endas peamiselt J. Kunderi, C. R. Jakobsoni, A. Reinvaldi, J. Pärna, Laulupeo, K. A. Hermanni, K. Türnpu, J. Kappeli ja Lubja tänavaid ääristavaid kinnistuid (ill 13). Ajalooliselt tööstusettevõtetega ääristatud Tartu maanteega piirnevad kinnistud ei kuulu miljööväärtuslikku hoonestusalasse. Sama tuleb tõdeda ka teiste suuremate tööstusettevõtetega kinnistute juures nt C. R. Jakobsoni tn 14 ja J. Vilmsi tn 53, kus on säilinud ka ajaloolist hoonestust.

Siiski jääb miljööala piiridesse kinnistuid, kus on säilinud ka tööstusettevõtetega seotud hoonestust. Neljal sellisel kinnistul on tänapäevaks vähemalt üks hoone ka arhitektuurimälestiseks tunnistatud (Laulupeo tn 8, Laulupeo tn 14, J. Kunderi 24–26 ja J.

Kunderi 16). Enamik miljööalas paiknevaid tööstusettevõtetega seotud hoonetest kuuluvad aga piiranguvööndi (nt Lubja tn 7) või võtmestruktuurialale (nt J. Kunderi 27a, ill 14) . Piiranguvööndi eesmärk on säilitada olemasolevale keskkonnale iseloomulikud tunnused ja võtmestruktuuri alal, kus on eriti väärtuslik hoonete kooslus, peavad iseloomulikud linnaehituslikud tunnused täielikult säilima. Mõlemal juhul eeldatakse teemaplaneeringuga ajalooliselt väljakujunenud hoonestusstruktuuri ja linnaruumi elementide säilitamist. Lisaks soovitatakse planeeringu üldpõhimõtetes vältida ajalooliste abihoonete (pesuköögid, keldrid, kuurid, tallid) lammutamist ja eelistatakse neile uute/kaasaegsete funktsioonide leidmist. Punkt 4.7.9. toob välja juba konkreetse nõude säilitada asumile iseloomulikud abihooned ja annab juhised uute abihoonete projekteerimiseks. Samuti kavandatakse planeeringuga soodustada väikeste poodide ja teeninduspindade säilimist ning taasteket nähes ette uute hoonete rajamisel avaliku funktsiooniga pindade loomise hoonete sokli- või 1. korrusele.⁴⁰

⁴⁰ Teemaplaneering “Tallinna Kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse- ja kasutamistingimuste määramine”, <https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=114139> (vaadatud 21. V 2021).

14. J. Kunderi 27a. Ajalooliselt Lauupeo 13 kinnistul, kus asus 1923–1924. a A. Rauni puutöökoda ja 1924. a J. Wunni plekitööstus.

Ajalooliselt tööstustega seotud hoonestuse reguleerimist teemaplaneeringus eraldi ei käsitleta. Tööstusettevõtete seotud hoonestusest on ainsana teemaplaneeringu seletuskirja punktis 4.17.1. välja toodud järgnev:

“Suurem ehitustegevus algas Torupilli asumis 20. saj algul. 19. saj näiteid on üksikute hoonete ja paekivist tööstushoonete näol (endine keskmeierei ja vorstivabrik C. R. Jakobsoni ja J. Kunderi tänava nurgal).”

Nimetatud hooned on ilmselt saanud hinnangu oma silmatorkava paearhitektuuri ja mastaapsuse tõttu. Kuid nagu eelnevalt mainitud, ei ole antud väärtus olnud piisav, et olla hõlmatud miljööväärtusliku hoonestusala piiridesse. See aga omakorda tähendab, et antud kompleksid, koos teiste sarnastega säilinud tööstusarhitektuuri näidetena asumis (nt Tartu mnt 29, 31, 33, 37, 39, 41, 43, 73,) kuuluvad arengualasse, kus võib hooneid linnaehituslikel põhjustel tulevikus

asendada. Eraldi tasuks välja tuua kaks arenguala, mis jäävad miljööväertusliku hoonestusala sisse. Need on ehituspiirkond 2 ja 8 (ill 13). Kui ehituspiirkonnas nr 2 olev ajalooline hoonestus, mis tänaseks päevaks on hävinud ei hõlmanud endas ajalooliselt tööstusettevõtteid, siis ehituspiirkond nr 8 juba küll (ill 11). Vaadates säilinud ajaloolise hoonestuse hulka (ill 12) piirkonnas nr 8 ja võrreldes seda nt tänava teisel küljel asuva piirkonnaga nr 9 on märgatav laialdasem hoonestuse häving, eriti aga just J. Kappeli tn 11 asunud kinnistul, kus on ajalooliselt tegutsenud mitu tööstusettevõtet (H.Schein nahatööstus ja G.Goldbergi kompvekitööstus Effekt) ja mille hoonestus on pea täielikult hävinud. Seejuures tasub välja tuua, et J. Kappeli tn 11 asunud ajalooline elamu oli alles veel 2011. aastal, mil eelnevalt mainitud teemaplaneering juba jõustunud oli. Tänapäevaks on ehituspiirkonnas number 8 valdavalt säilinud vaid ajaloolised müüritised, mis on omased Torupilli asumi Lasnamäe poolsele osale (ehituspiirkond 8–9).

15. J. Kappeli tn 11 asunud hoone 2011. aastal. Google, juuli 2011, https://www.google.com/maps/place/J.+Kappeli+11,+10115+Tallinn/@59.4294697,24.7786885,3a,75y,270.74h,92.77t/data=!3m6!1e1!3m4!1sn3fYaCmVO_3JQMifBSHLpw!2e0!7i13312!8i6656!4m5!3m4!1s0x46929357d128b359:0x55c3de2b8a4f63fa!8m2!3d59.4295625!4d24.7785939 (vaadatud 24. V 2021).

Tuginedes teemaplaneeringu ja tööstusettevõtte ajaloolise paiknemise analüüsile julgen väita, et teemaplaneeringu koostamisel ei ole Torupillis paiknenud tööstusettevõtetega seotud hoonestust eraldi väärtustatud ei kultuurilooliselt, arhitektuurselt ega ka ajalooliselt. Ka Muinsuskaitseameti ja Kultuuriministeeriumi poolt 2007. aastal algatatud Eesti 20. sajandi arhitektuuri kaitsmise ja väärtustamise projekti raames ei ole ilmselt ülevaatlike andmete puudumise tõttu antud hinnanguid tööstuspärandile ajaloolistes eeslinnades.⁴¹ Käesolev töö võiks aga pakkuda sisendi seesuguseks inventeerimiseks Torupilli asumis.

Vältimaks hoonestuse ja miljöö edasist hävingut on soovitatav koostada sarnane ülevaatlik tööstuspärandi kaardistamine ka teistes ajaloolistes eeslinnades ja viia sisse vastavad korrektuurid miljööalade teemaplaneeringusse, mis hõlmavad säilinud tööstuspärandit ja selle väärtusi. Ka muinsuskaitseaduses paragrahvis number 3 välja toodud punkt 2 eeldab kultuuripärandi säilitamist ja teadvustamist lähtudes piirkonnale omasest identiteedist:

“(2) Kultuuripärandi säilitamine ja teadvustamine hoiab alal riigi ning tema piirkondade identiteeti ja eripära ning kindlustab praegustele ja tulevastele põlvedele mitmekesise ning kultuurimälu kandva elukeskkonna.”⁴²

Seepärast tasub kaaluda selle väärtuse tutvustamist avalikkusele, eriti aga just asumi elanikele, et säiliks praeguseks hetkeks juba marginaalse osakaaluga tööstuspärand ja selle omanäolisus. Kriitiline on teadlikkuse kasvatamine just kehtiva teemaplaneeringu kohaselt arenguala piirkondades (nt ehituspiirkond nr 8), kus ajalooline miljöö on kasvava kinnisvaraarenduse survele kiire kaduma.

⁴¹ XX sajandi arhitektuur, üldinfo programmi kohta, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=generalinformation> (vaadatud 23. V 2021).

⁴² Muinsuskaitseadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013> (vaadatud 21. V 2021).

16. J. Kappeli tn 11 kinnistu. Säilinud on vaid ajaloolised müürid.

Ühiskonna teadlikkuse tõstmiseks tasub kaaluda käesoleva töö raames koostatud ülevaatliku kaardi tutvustamist avalikkusele infotahvli näol, mis võiks asuda ka tänapäevases linnapildis kergesti äratuntava ajaloolise tööstushoone läheduses, olles samaaegselt avatud vaatega asumile (nt J. Kunderi tn 15 kinnistu ees oleval haljasalal). Antud kaart võiks olla kättesaadav ka veebis, et võimaldada huvilistel täpsemalt eri kinnistuid, nende hoonestust ja seal ajalooliselt asunud tööstusettevõtteid lähemalt uurida. Mõeldav on ka asumis personaalsem tutvustus ekskursioonide näol, mis võiks eelkõige olla suunatud kohalikele elanikele, seejärel ka laiemale avalikkusele.

Kokkuvõte

Industrialiseerimine tõi maailmas ja Eestis uue ajajärgu, mis muutis inimeste senist elukorraldust silmapaistvalt. Eestisse jõudis uus ajajärk 1870. aastatel koos Balti raudtee valmimisega, mis ühendas Eesti Peterburiga. Kaubavahetuse tihenemine kogu tsaaririigi ulatuses tõstis nõudlust erinevate kaupade ja teenuste järele, mis tõstis rahva elatustaset ja tekitas omakorda nõudluse tarbekaupade, materjalide ja masinate järele, et hõlbustada tootmist ja parandada elujärge.

Tallinnast sai oluline tööstuslinn Esimese maailmasõja eel, mil alustati ettevalmistustega sõjaks. Tööd alustasid siis kolm suurt sõjalaevatehast ja mitmed väiksemad ettevõtted, mis tegelesid laevade sisustamisega. Tootmise mahtude kasvamisega suurenes ka tööliste arv ja kasvas rahvastiku hulk linnas. Mitmed suuretted rajasid elamispindade ja infrastruktuuri puudulikkuse tõttu ka olmeehitisi – saeveskeid, elektriama, leivatehaseid, tööliste elamuid jms. See tähendas asustiheduse tõusu ja uute, vabrikute ja tehaste läheduses asuvate elamurajoonide tekkimist. Uued tekkinud eeslinnad jäid hoolimata majanduse tõusudest, mõõnadest, riigikorra ja majanduspoliitika vahetumisest tihedalt eri suuruses ja valdkondades tegutsevate tööstustega seotuks.

Töös käsitleti ühe selliselt kujunenud ajaloolise eeslinna Torupilli kujunemislugu ja aastatel 1920–1940 seal tegutsenud tööstusettevõtete pärandi väärtustamist, mis seni suurtööstuste kõrval tähelepanuta on jäänud. Sellele eelnes asumis antud perioodil tegutsenud tööstuste andmete kogumine, mis koondatuna annab ülevaate ettevõtete tegevusvaldkondadest, tegevusajast, aadressidest ning mis võimaldab teha järeldusi ja tulevikus täpsustavaid uurimusi ettevõtete suuruse ja täpse paiknemise kohta kinnistutel. Koostatud tabel on Tallinna asumite seas teadaolevalt ainus nii põhjalik aadressipõhine ülevaatlikult tööstuspärandit käsitlev uurimus.

Asumis tegutsenud tööstusettevõtetest kogutud andmete põhjal analüüsiti selle ainelise pärandi ajaloolist paiknemist ja tänapäevast säilivust ning selle tulevikuperspektiivi lähtudes hetkel kehtivast Tallinna Kesklinna miljöväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse- ja kasutamistingimuste määramise teemaplaneeringust ja muinsuskaitseadusest.

Analüüsi tulemusena selgus, et tööstusliku ajalooa pärandobjektide hulk asumis on ajas märgatavalt vähenenud, kuid ajalooliselt on neil olnud suur roll linnapildi kujundamisel. Tööstuspärandi kadumine tänapäevases linnaruumist võib olla tingitud varasemalt puudunud andmekogumist ja ühiskondliku teadlikkuse puudumisest antud väärtuste osas. Loodetavasti lahendab käesolev töö aga vähemalt ühe neist lünkadest ja on abiks ka tulevikus tööstus pärandi kaitsel.

Summary: A study of the Industries in Torupilli, Tallinn between 1920–1940. Preservation and Historic value

The Industrial Revolution started a new era that changed the way the people lived dramatically. It arrived in Estonia in the 1870s with the completion of the Baltic Railway, which connected Estonia with St. Petersburg. The intensification of trade within the Russian Empire increased the demand for various goods and services, which raised the living standards of the people and in turn created a demand for consumer goods, materials and machinery to facilitate the ever increasing production needs.

Tallinn became an important industrial city before the First World War, when preparations for the war began. With newly established three large naval shipyards Tallinn was the base for the Russian navy in the Baltic sea. In addition to the large industries various smaller companies were involved in furnishing the ships. With the increase in production volumes came an increase in the number of workers and the population of the city. Due to the lack of living space and infrastructure in a growing city, several large companies built in addition to manufacturing buildings also constructions that served the wider public such as sawmills, power plants, bread factories, workers' houses, etc. This meant an increase in settlement density and the emergence of new residential areas close to factories and plants. Despite the economic ups and downs, newly gained independence and multiple rapid changes in the economic policy, the new suburbs remained closely linked to industries of different sizes and sectors until the Second World War.

The thesis addresses the historical formation of the suburb Torupilli and the historic value and preservation of the industrial enterprises with a focus on small and medium industries that operated there from 1920–1940. This was preceded by the collection of data on the industries operating during the given period, which provides an overview of the companies' areas of activity, operating years, addresses, and allows conclusions and creates a base for future studies on the size and exact location of the listed companies on the respective land lots. The compiled table is known to be the only study on industrial heritage among the historical suburbs in Tallinn.

Based on the data collected on the industries their historical location, current preservation and its future perspective in the milieu were analyzed. The analysis is based upon the current thematic plan for determining the boundaries, protection and conditions of use of Tallinn City's milieu valuable building areas and the current Heritage Protection Act.

As a result of the analysis, it became clear that the number of heritage sites with industrial history that earlier dominated the whole neighborhood in Torupilli has significantly decreased over time. This may be due to the lack of data set on industrial history in the area and a lack of public awareness of these values. Hopefully, however, this thesis will solve at least one of these shortcomings and will help with the protection of the 20th century heritage in the future.

Kasutatud allikad

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv

1. EAA.2110.1.4820 leht 4 Tallinna plaan. Lantzky ja Ko kivitrükk, 1922, Tallinn.
2. ERA.T-6.3.1677 leht 1 Tallinna plaan. Sõjaväe topograafia osakonna väljaanne, 1920.

Tallinna Linnaarhiiv

3. TLA.149.6.53 leht 1 Tallinna plaani täiendamine.

Kasutatud kirjandus

4. E. Mäsak, Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940. Tallinn: Eesti Raamat, 1981.
5. M. Pihlamägi, Eesti industrialiseerimine 1870–1940. Ajaloo Instituut, Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999.
6. Tallinna ajalugu IV 1917–2019. Toim. T. Kala. Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv ja autorid, 2019.

Internetiallikad

7. Eesti Wabariigi telefoni võrgu abonentide nimekiri 1920. a., <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:381856/329993/page/1> (vaadatud 23. V 2021).
8. Eesti tööstuse ja kaubanduse adressraamat : 1921 = Estonia : directory of trade and industry : 1921 = Eestien : Handels- und Industrie-Adressbuch : 1921, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:307364/277068/page/1> (vaadatud 23. V 2021).
9. Eesti Tööstuste ja Äride Juht 1922-1923 a., <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:307369/275627/page/1> (vaadatud 23. V 2021).

10. Eesti aadress-raamat 1936-1937 = Directory for Estonia 1936-1937 = Adressbuch für Estland 1936-1937 = Адресный указатель Эстонии 1936-1937, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:305307/277067/page/1> (vaadatud 23. V 2021).
11. Eesti aadress-raamat 1938-1939 = Directory for Estonia 1938-1939 = Adressbuch für Estland 1938-1939 = Адресный указатель Эстонии 1938-1939, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:305308/275345/page/1> (vaadatud 23. V 2021).
12. Google, juuli 2011, https://www.google.com/maps/place/J.+Kappeli+11,+10115+Tallinn/@59.4294697,24.7786885,3a,75y,270.74h,92.77t/data=!3m6!1e1!3m4!1sn3fYaCmVO_3JQMifBShLpw!2e0!7i13312!8i6656!4m5!3m4!1s0x46929357d128b359:0x55c3de2b8a4f63fa!8m2!3d59.4295625!4d24.7785939 (vaadatud 24. V 2021).
13. Jalatsitööstuse Salamander tallutamise osakond, ERM Fk 2953:3616, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/1899408> (vaadatud 17. V 2021).
14. I. Kangur, M. Talvik, ajavaod Ärimehed: Jalavarjud Eestist, <https://arhiiv.err.ee/vaata/ajavaod-arimehed-jalavarjud-estist> (vaadatud 17. V 2021).
15. Kesklinna linnaosa üldplaneeringus väärtuslike üksikobjektide(-hoonete) määramine, <https://www.tallinn.ee/est/kesklinna-linnaosa-uldplaneering/Kesklinna-linnaosa-uldplaneeringus-vaartuslike-uksikobjektide-hoonete-maaramine> (vaadatud 24. V 2021).
16. C. -D. Lige, Tallinna Kesklinna Linnaosa Arhitektuur 1940-2000, <https://www.tallinn.ee/est/g25974s133947> (vaadatud 24. V 2021).
17. Maaameti geoportaal: <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo> (vaadatud 5. I 2021).
18. M. Mändel, Tallinna kesklinna enne 1940. aastat ehitatud väärtuslike üksikhoonete inventeerimine, <https://www.tallinn.ee/est/g25974s134530> (vaadatud 24. V 2021).
19. Muinsuskaitseeadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013> (vaadatud 21. V 2021).
20. Piimandusest Eestis, <https://www.piimaklaster.ee/piimandusest-estis/> (vaadatud 17. V 2021).
21. P/K "Estonia" piimaäri ja piimatööstuse meierei, AM F 23743:24, Eesti Ajaloomuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2059817> (vaadatud 17. V 2021).

22. P/K "Estonia" piimaäri ja piimatööstuse hoone Jakobsoni tänaval, AM F 23743:12, Eesti Ajaloomuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2055947>
23. Tallinna kaardiarhiiv, <https://gis.tallinn.ee/kaardiarhiiv/> (vaadatud 5. I 2021).
24. Tallinna Linnaplaneerimise Amet, miljööväärtuslikud piirkonnad, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Torupilli> (vaadatud 5. I 2021).
25. Tallinna kaubandus-tööstus aadressraamat : 1923 = Revaler Handels- und Industrie-Adressbuch 1923 = Commercial and industrial directory of Reval 1923 = Торгово-промышленная адресная книга г, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:309462/275745/page/1> (vaadatud 23. V 2021).
26. Tallinna aadressraamat ja Eesti telefoni abonendid 1924 = Revaler Adressbuch und Telephonabonnetten Eestis 1924, <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:381844> (vaadatud 23. V 2021).
27. Teemaplaneering "Tallinna Kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse- ja kasutamistingimuste määramine", <https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=114139> (vaadatud 21. V 2021).
28. L. Välja, Tallinna kesklinna väärtuslikud hooned, mis on ehitatud enne 1940. aastat, <https://www.tallinn.ee/est/g25974s133949> (vaadatud 24. V 2021).
17. Ühistu "Estonia Tallinna Eksporttapamajad". Selja kondist välja raiumine , AM F 22956:23, Eesti Ajaloomuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2055175> (vaadatud 17. V 2021).
18. Eesti XX sajandi arhitektuuri kaitsmise programm, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=generalinformation> (vaadatud 23. V 2021).

LISA

Tööstusettevõtted Torupilli asumis

TÄNAV	ETTEVÕTE	TEGEVUSALA 1	TEGEVUSALA 2	TEGEVUSALA 3	Tegevusala täpsustus	ETTEVÕTTE SUURUS	AADRESS	AASTA,VIIDE 1*	AASTA,VIIDE 2*	AASTA,VIIDE 3*	AASTA,VIIDE 4*	AASTA,VIIDE 5*	AASTA,VIIDE 6*	AASTA,VIIDE 7*
TARTU mnt/ Suur Tartu mnt														
	Joh.Paljak	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	-	S.Tartu mnt 1	-	-	-	-	1924, lk 187/ R 70		
	F.Wachtmeister	Klaasitööstus	Puutöökojad	-	-	-	S.Tartu mnt 1	-	-	-	-	1924, lk 163/ R 46		
	J.Arta	Kellasepp	-	-	-	-	S.Tartu mnt 1	-	-	-	1923, lk 108/ R 18			
	Tolmatsev & Co	Puutöökojad	-	-	-	-	S.Tartu mnt 3	-	-	-	1923, lk 118/ R 28			
	L.Girschmanowitz	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 3	-	-	-	1923, lk 142/ R 52			
	Johann Pert	Moetööstus	-	-	Mütsid	V	S.Tartu mnt 3	-	1921, lk 308/ R 278					
	"Uudis"	Tubakatööstus	Paberitööstus	-	Tubaka ja paberossikestade tööstus	K	S.Tartu mnt 3	-	1921, lk 368/ R 338	1922, lk 32/ R 18				
	E.Uukkivi	Mehaanikatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 3	-	-	-	-	1936-37, lk 338/ R 304	1938-39, lk 357/ R 329	
	K.Tamm	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	S.Tartu mnt 4	-	-	-	-	1936-37, lk 390/ R 356		
	P.Nirk ja Ko	Klaasitööstus ja kivinõud	-	-	-	-	S.Tartu mnt 4	-	-	-	1923, lk 144/ R 54			
	V.Kallas	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	S.Tartu mnt 6	-	-	-	-	1936-37, lk 377/ R 343		
	J.Olbrei	Muusikainstrumendid	-	-	-	-	S.Tartu mnt 6	-	1921, lk 306/ R 276	-	1923, lk 101/ R 64	1924, lk 181/ R 64		
	P.Neudorff	Saapatööstus	-	-	Saapatikud	-	S.Tartu mnt 6	-	-	-	-	1936-37, lk 363/ R 329		
	"Karu", J. Mühlmanni pärijad	Värvi ja laki tööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 6	-	-	-	-	-	1938-39, lk 370/ R 342	
	Ernst Karro	Moetööstus	-	-	Moodiärid	V	S.Tartu mnt 7	-	1921, lk 306/ R 276					
	Kellasepp Otto Uhs	Kellasepp	-	-	-	V	S.Tartu mnt 7	-	1921, lk 281/ R 251					
	Ginowker & Co	Toiduainetööstus	-	-	Shokolaadi ja kompekkitööstus	-	S.Tartu mnt 7	-	-	-	-	1924, lk 147/ R 29		
	K.Lintsen	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 8	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	J.Rüütel	Kellasepp	Kullasepp	-	-	-	S.Tartu mnt 8	-	-	-	-	1924, lk 161/ R 44		
	Theodor Biedermann	Saapatööstus	-	-	Saapatikud	K	S.Tartu mnt 8	-	1921, lk 347/ R 317					
	Elvine Kirusk	Saapatööstus	-	-	-	K	S.Tartu mnt 8	-	1921, lk 348/ R 318					
	S.Adler	Kellasepp	Kullasepp	-	-	-	S.Tartu mnt 8	-	-	-	1923, lk 108/ R 18	1924, lk 160/ R 43		
	S.Goldmann	Moetööstus	-	-	Mütsid	-	S.Tartu mnt 9	-	-	-	1923, lk 116/ R 26			
	S.Bigelmann	Moetööstus	-	-	Õmblustöökojad	K	S.Tartu mnt 9	-	-	1922, lk 34/ R 20				
	"M.Looents ja Ko" U/U	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	S.Tartu mnt 10	-	-	-	-	-		1938-39, lk 409/ R 381
	Evald Malström	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	V	S.V.Tartu mnt 10/32	1921, lk 295/ R 265	-	-	-	-	1936-37, lk 377/ R 343	
	Johannes Lill	Moetööstus	-	-	Rätsepad	V	S.Tartu mnt 11	-	1921, lk 344/ R 314					
	E.Gorbatschew	Toiduainetööstus	-	-	Kondiiter	-	S.Tartu mnt 12	-	-	-	-	1924, lk 165/ R 48		
	O.Dietrich	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	S.Tartu mnt 12	-	-	-	-	-	1936-37, lk 377/ R 343	
	G.Engelbrecht	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	S.Tartu mnt 13	-	-	-	-	-	1936-37, lk 390/ R 356	
	"Estosarv" E.Martin ja P.Parts	Kunstisarve tööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 13	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 430/ R 402
	Harald Laos	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	K	S.Tartu mnt 13	-	1921, lk 304/ R 274	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 65/ R 31c	1924, lk 158/ R 41		
	Harald Laos	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	-	S.Tartu mnt 25	-	-	-	-	-	1936-37, lk 387/ R 353	1938-39, lk 420/ R 392
	Gustaw Tõns	Sepad	-	-	-	-	S.Tartu mnt 13	-	-	-	-	1924, lk 199/ R 82		
	B.Rõnglepp	Viili töökoda	-	-	-	-	S.Tartu mnt 13	-	-	-	-	-	1936-37, lk 342/ R 308	1938-39, lk 367/ R 339
	A.Saarmann	Toiduainetööstus	-	-	Vorstitööstus	-	S.Tartu mnt 13	-	-	-	-	1924, lk 210/ R 93		
	R.Scheibe	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	K	S.Tartu mnt 14	-	1921, lk 304/ R 274	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 67/ R 33c	1924, lk 158/ R 41		
	Scheibe mineraalveewabrik	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	Mineraalvee vabrik	-	S.Tartu mnt 14	1920, lk 86/ R 52	-	-	1923, lk 104/ R 14			
	Aron Bergmann	Mehaanikatööstus	-	-	-	K	S.Tartu mnt 16	-	1921, lk 302/ R 272	-	-	1924, lk 153/ R 35		
	Liina Loorenz	Saapatööstus	-	-	-	V	S.Tartu mnt 16-1	-	1921, lk 348/ R 318					
	Karl Peterson	Puutöökojad	-	-	-	K	S.Tartu mnt 17	-	1921, lk 364/ R 334	1922, lk 33/ R 19	-	-		
	Karl Peterson	Maalritöökoda	Klaasisepp	-	-	V	S.Tartu mnt 17	-	1921, lk 301/ R 271	-	1923, lk 128/ R 68	1924, lk 185/ R 68		
	A.Hirsch	Moetööstus	-	-	Kindad	-	S.Tartu mnt 17	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 429/ R 401
	E.Raschinsky ja A. Kask	Lukksepp	-	-	-	-	S.Tartu mnt 18	-	-	-	-	-	1936-37, lk 337/ R 303	
	S.Bellinson	Tekstiilitööstus	-	-	Kudumise töökoda	-	S.Tartu mnt 18	-	-	-	-	-	1936-37, lk 355/ R 321	
	E.Piel	Saapatööstus	-	-	Saapapealsete tööstus	-	S.Tartu mnt 18	-	-	-	-	-	1936-37, lk 394/ R 360	1938-39, lk 428/ R 400
	Siimann Kohu	Moetööstus	-	-	Rätsepad	V	S.Tartu mnt 18	-	1921, lk 344/ R 314					
	Aleksander Truts	Metallitööstus	-	-	Autogeen metallide jaotamine	V	S.Tartu mnt 18	-	1921, lk 303/ R 273					
	M.Schur	Kullasepp	-	-	-	-	S.Tartu mnt 18	-	-	-	1923, lk 115/ R 25			
	M.Scheer	Kellasepp	-	-	-	-	S.Tartu mnt 18	-	-	-	-	1924, lk 161/ R 44		
	Joosep Haitow	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	V	S.Tartu mnt 18,4	-	1921, lk 323/ R 293	-	1923, lk 131/ R 41	1924, lk 186/ R 69		
	Julie Koik	Pesumaja	-	-	-	V	S.Tartu mnt 19-4	-	1921, lk 319/ R 289					
	Isak Teišchev	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	V	S.Tartu mnt 19	-	1921, lk 323/ R 293	-	1923, lk 131/ R 41	1924, lk 187/ R 70		
	August Grüner	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	K	S.Tartu mnt 20	-	1921, lk 304/ R 274	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 59/ R 25c	1924, lk 158/ R 41		
	J.Selberg ja J.Ronk	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	-	S.Tartu mnt 20	-	-	-	-	-	1936-37, lk 387/ R 353	
	Jakobson	Toiduainetööstus	-	-	Shokolaadi ja kompekkitööstus	-	S.Tartu mnt 20	-	-	1922, lk 30/ R 16				

	H.Järats	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	S.Tartu mnt 21	-	-	-	-	-	1936-37, lk 376/ R 342	
	Eduard Asmer	Saapatööstus	-	-	V		S.Tartu mnt 21-2	-	1921, lk 348/ R 318					
	Falk ja Ko (end Lisa Falk)	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	K	S.Tartu mnt 21	-	1921, lk 295/ R 265	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 96/ R 6	1924, lk 147/ R 29		
	Alice Paaberg	Moetööstus	-	-	Moodiärid	V	S.Tartu mnt 22	-	1921, lk 306/ R 276					
	Johannes Niefeld	Saapatööstus	-	-	K		S.Tartu mnt 22	-	1921, lk 348/ R 318					
	J.Neufeldt	Saapatööstus	-	-	K		S.Tartu mnt 22	-	1921, lk 348/ R 318					
	E.Altmann	Moetööstus	-	-	Mütsid	-	S.Tartu mnt 22	-	-	-	-	1924, lk 169/ R 52		
	"Textor", M.Strasch	Moetööstus	Tekstiilitööstus	-	Moetööstus (mütsid), Tekstiilitööstus (kudumise töökoda)	-	S.Tartu mnt 22	-	-	-	-	1924, lk 170/ R 53		
	"Textor", M.Strasch	Moetööstus	Tekstiilitööstus	-	Moetööstus (mütsid), Tekstiilitööstus (kudumise töökoda)	-	S.Tartu mnt 45	-	-	-	-	-	1938-39, lk 382/ R 354	
	H.Woolmann	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiööstus	-	S.Tartu mnt 22	-	-	-	-	1924, lk 211/ R 94		
	A.Fuchs	Sadulsepad	-	-	-	-	S.Tartu mnt 23	-	-	-	-	1924, lk 197/ R 80		
	K.Vaimark	Saapatööstus	-	-	Saapapealsete tööstus	-	S.Tartu mnt 23	-	-	-	-	-	1936-37, lk 394/ R 360	
	Stril Altmak	Moetööstus	-	-	Rätsepap	V	S.Tartu mnt 23	-	1921, lk 344/ R 314					
	Aleksander Solovetschik	Metallitööstus	-	-	Plekütööstus	V	S.Tartu mnt 23	-	1921, lk 323/ R 293			1924, lk 187/ R 70		
	Sokoladi ja biskviiditööstus A/S, Ginovker & Co	Toiduainetööstus	-	-	Shokolaadi ja biskviiditööstus	-	S.Tartu mnt 23 (vt ka Lauupeo tn 3)	-	-	-	-	-	1936-37, lk 378/ R 344	1938-39, lk 410/ R 382
	Abram Strash	Moetööstus	-	-	Mütsid	V	S.Tartu mnt 23	-	1921, lk 308/ R 278					
	Abram Strash	Moetööstus	-	-	Mütsid	-	S.Tartu mnt 9	-	-	-	-	1924, lk 170/ R 53		
	J.Leamann	Kellasepp	Muusikainstrumendid	-	-	-	S.Tartu mnt 25	-	-	-	-	1924, lk 161/ R 44		
	P.Belogorsky	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (Pagarid)	-	S.Tartu mnt 25	-	-	-	-	-	1936-37, lk 377/ R 343	1938-39, lk 408/ R 380
	Schmerl Aravitsch	Moetööstus	-	-	Mütsid	V	S.Tartu mnt 25	-	1921, lk 308/ R 278					
	Rudolf Meister	Maalritöökoda	-	-	K		S.Tartu mnt 25	-	1921, lk 301/ R 271					
	"Estimaa" (end. Shepsel Glushkin)	Toiduainetööstus	-	-	Kompvekitööstus	V	S.Tartu mnt 25	-	1921, lk 287/ R 257	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 59/ R 25c	1924, lk 165/ R 48		
	Mihkel Laugan	Saapatööstus	-	-	-	V	S.Tartu mnt 26	-	1921, lk 348/ R 318					
	"Estoking"	Saapatööstus	-	-	S?		S.Tartu mnt 26	-	-	1922, lk 33/ R 19				
	"Estoking"	Nahatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 61	-	-	-	1923, lk 126/ R 36			
	K.Johanson	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 27	-	-	-	1923, lk 140/ R 50			
	"E.R.Lumi" H.Lumi	Toiduainetööstus	-	-	Tee ja maitseainetööstus	-	S.Tartu mnt 27	-	-	-	-	-	1938-39, lk 421/ R 393	
	"Salamander"	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 30	-	-	-	-	-	1936-37, lk 393/ R 359	1938-39, lk 427/ R 399
	K.Mägi	Puutööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 30	-	-	-	-	-	1936-37, lk 362/ R 328	1938-39, lk 391/ R 363
	"Lebecki, Pabstel ja Ko" OÜ	Moöblitööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 30	-	-	-	-	-	1936-37, lk 361/ R 327	1938-39, lk 393/ R 365
	E.Mildov	Moöblitööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 30	-	-	-	-	-	1936-37, lk 361/ R 327	1938-39, lk 388/ R 360
	P.Schultz	Pimatoöstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 30	-	-	-	-	-	1936-37, lk 381/ R 347	
	A.Käba	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	S.Tartu mnt 32	-	-	-	-	-	1936-37, lk 391/ R 357	1938-39, lk 382/ R 354
	Josel Ginovker	Toiduainetööstus	-	-	Kompvekitööstus	V	S.Tartu mnt 34 (vt ka Lauupeo tn 3)	-	1921, lk 287/ R 257					
	S.Lüdimois	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 34	-	-	-	1923, lk 109/ R 19			
	"Konkurent"	Moetööstus	-	-	Rätsepap	-	S.Tartu mnt 34	-	-	-	-	1924, lk 196/ R 79		
	B.Bellinson	Trükikoda	-	-	-	-	S.Tartu mnt 34	-	-	-	1923, lk 54/ R 20c	1924, lk 204/ R 87		
	H.Eldermann	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	S.Tartu mnt 35	-	-	-	-	-	1936-37, lk 376/ R 342	
	"Tera" OÜ	Piiritusevabrik	-	-	-	-	S.Tartu mnt 35	-	-	-	-	1924, lk 186/ R 69		
	J.Paaber	Toiduainetööstus	-	-	Kolvi ja sigurid	-	S.Tartu mnt 35	-	-	-	-	1924, lk 199/ R 82		
	S.Kotkas	Nahatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 35	-	-	-	1923, lk 126/ R 36			
	H.Sein	Tekstiilitööstus	-	-	Kudumise töökoda	-	S.Tartu mnt 35	-	-	-	-	1924, lk 168/ R 51		
	Artur Eleshevitz	Toiduainetööstus	-	-	Kondiiter	V	S.Tartu mnt 36	-	1921, lk 288/ R 258					
	A.Kunser	Metallitööstus	-	-	Vasevalamistöökoda	-	S.Tartu mnt 37	-	-	-	-	-	1936-37, lk 334/ R 300	1938-39, lk 356/ R 328
	J.Fuks	Puutööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 37	-	-	-	-	-	1936-37, lk 362/ R 328	
	Wjateshslav Jetsevsy	Lukksepp	Elektrotehnika tööstus	-	-	V	S.Tartu mnt 38-4	-	1921, lk 299/ R 269			1924, lk 149/ R 31		
	E.Kärt	Lukksepp	-	-	-	-	S.Tartu mnt 41	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 361/ R 333
	C.Tamm	Moetööstus	-	-	Ömblustöökodad	-	S.Tartu mnt 41	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 424/ R 396
	Simeon Tsipukov ja Nisson	Metallitööstus	-	-	Plekütööstus	K	S.Tartu mnt 42	-	1921, lk 323/ R 293		1923, lk 131/ R 41	1924, lk 187/ R 70	1936-37, lk 340/ R 306	1938-39, lk 364/ R 335
	"Linda" I Eesti meh. sandaalide vabrik	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 42	-	-	-	-	1924, lk 156/ R 38		
	Th.Stein	Puutöökodad	-	-	-	-	S.Tartu mnt 42	-	-	-	-	1924, lk 204/ R 87		
	S.Raichmann	Klaasitööstus ja kivinõud	-	-	-	-	S.Tartu mnt 43 (tänapäeval pronksi ja tartu mnt ristumiskoht)	-	-	-	1923, lk 144/ R 54			
	R.Tamm	Metallitööstus	-	-	Valamistöökoda	-	S.Tartu mnt 43	-	-	-	1923, lk 159/ R 69			
	L.Pärlibach	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 43	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	J.Polm	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 43	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	Hans Puusepp	Puutöökodad	-	-	-	K	S.Tartu mnt 43	-	1921, lk 364/ R 334	1922, lk 32/ R 18	1923, lk 118/ R 28			
	S.Simin	Sadulsepad	-	-	-	-	S.Tartu mnt 43	-	-	-	-	1924, lk 198/ R 81		
	H.Nairima	Graveerija	Metallitööstus	Kullasepp	-	-	S.Tartu mnt 43a	-	-	-	-	1924, lk 150/ R 32		
	D.Kaltenberg	Kullasepp	-	-	-	-	S.Tartu mnt 43a	-	-	1922, lk 37/ R 23	1923, lk 108/ R 18	1924, lk 150/ R 32		
	Feodor Darding ja Alex Raikin	Saapatööstus	-	-	-	V	S.Tartu mnt 43a	-	1921, lk 348/ R 318					
	A.Weldermann	Harja ja pintslitööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 44	-	-	-	-	1924, lk 150/ R 32		

"Textor", M.Strasch	Moetõöstus	Tekstiilitõöstus	-	-	-	Moetõöstus (mütsid), Tekstiilitõöstus (kudumise töökoda)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 382/ R 354
E.Mels ja J.Vreman	Masinate vabrikud ja paranduse töökodad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 357/ R 329
H.Bosshardt ja A. Schwarz	Moöblitõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 388/ R 360
"A.Tabor ja Ko", A. Tabor, G.Losovski, M.Müller	Paberitõöstus	-	-	-	-	Pappkaupade tööstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 396/ R 368
T/Ü "Plastika" R. Uritam, E. Sundelevitš	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 372/ R 344
"H.Anton ja Ko"	Tubakatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 422/ R 394
U/Ü Riina	Paberitõöstus	-	-	-	-	Paberossikestade tööstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 395/ R 367
"Regina" A/S	Paberitõöstus	-	-	-	-	Paberossikestade tööstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 365/ R 331
J.Kaasik	Saapatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37
K.Raud	Kellasepp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 161/ R 44
Jakob Ottoson	Lukksepp	-	-	-	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 300/ R 270
"Astoria" A/S	Tubakatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 121/ R 31
"Vulkan" A.Blokman	Lukksepp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 206/ R 89
J.Laaneburg	Moöblitõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 338/ R 304
J.Girschkwitich	Metallitõöstus	-	-	-	-	Plekiõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 361/ R 327
Juhan Kull	Lukksepp	-	-	-	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 186/ R 69
"Fortuna" (endine Schmidt ja Ko)	Värvi ja laki tõöstus	-	-	-	-	K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 299/ R 269
"Tallinna Kivirikukoda" R. Tohver ja Ko	Trükkikoda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 123/ R 33
B.Vinterfeldt	Tekstiilitõöstus	-	-	-	-	Kudumise töökodad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 377/ R 347
Aug.Jürgens	Moöblitõöstus	-	-	-	-	Voodivabrik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922, lk 31/ R 17
P.Parts	Saapatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	S.Tartu mnt 49 (tänapäevane maja valmis 1938)
Meier Zippikov	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	Vorstitõöstus	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 300/ R 270
Meier Zippikov	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	Vorstitõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 121/ R 31
Hammik ja Lilienkampff	Lukksepp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 174/ R 58
"Aksi" A.Ottmann	Saapatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 174/ R 58
August Oks ja W.Saal	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatõöstus	Klaasitõöstus	-	-	K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 377/ R 347
A.Ronk ja B. Rõnglepp	Viili töökoda	-	-	-	-	K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922, lk 31/ R 17
Hans Walsberg	Mehaanikatõöstus	-	-	-	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 299/ R 269
K.Humal	Saapatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 61/ R 27c
J.Reinhold	Saapatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 210/ R 93
J.Paaber	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	Kohvi ja siguri tõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37
V.Botmann	Mehaanikatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37
"A.Tomingas ja Ko", A.Tomingas ja A. Tamnik	Mehaanikatõöstus	Lukksepp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37
H.Walsberg	Masinate vabrikud ja paranduse töökodad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 104/ R 14, 1923, lk 141/ R 51
P.Leesment	Lukksepp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 158/ R 41
Puutik Jõers (E.Jõers)	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	Leivatehased (pagarid)	K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 161/ R 71
A.Agurauja	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	Kohvi ja sigurid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 302/ R 272
A.Remmelgas	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	Kohvi ja sigurid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37
E.Salis	Korvitõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 197/ R 80
N.Hirschfeldt	Metallitõöstus	-	-	-	-	Alumiiniumitõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922, lk 30/ R 16
Eesti I saapavabrik, vennad Steinid (hilisem Estoking)	Saapatõöstus	Nahatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 145/ R 55
"Täht"	Trükkikoda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 164/ R 47
A.Pflug ja E.Krants	Masinate vabrikud ja paranduse töökodad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922, lk 30/ R 16
Krants ja Ko	Masinate vabrikud ja paranduse töökodad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 145/ R 55
"Merida"	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	kohvi ja sigurid	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 164/ R 47
"Merida"	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 285/ R 255
T.Olbrei	Muusikainstrumen- did	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 199/ R 82
T.Olbrei	Muusikainstrumen- did	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 125/ R 35
D.Swigtal	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	kohvi ja sigurid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 151/ R 33
I Eestimaa mehanil. saapa vbr "Estoking"	Saapatõöstus	-	-	-	-	K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 145/ R 55
"Massoprodukt" A/S	Puutõöstus	-	-	-	-	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 142/ R 38
Aleksander Ulsak	Toiduainetõöstus	-	-	-	-	kohvi ja sigurid	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1924, lk 156/ R 38
Nik Elts	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	-	K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1921, lk 348/ R 318
P.S.Tabako	Puutõökodad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 328/ R 298
J.Fuhrmann	Saapatõöstus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922, lk 32/ R 18
H.Sinisoff	Saeveskid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1923, lk 52/ R 19c

Jaan Feldman	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiõöstus	V	S.Tartu mnt 65	-	1921, lk 376/ R 346	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 162/ R 72	1924, lk 210/ R 93		
J.Laks ja P.	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiõöstus	-	S.Tartu mnt 65	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 412/ R 384
J.Turk	Pesumaja	-	-	-	-	S.Tartu mnt 65	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 435/ R 407
Vilhelm Kütti	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiõöstus	K	S.Tartu mnt 65a	-	1921, lk 377/ R 347	-	-	-	-	-
M.Goldmann	Saapatööstus	-	-	Saapapalsete töökoda	-	S.Tartu mnt 67	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 428/ R 400
A.Kluge	Puutööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 67	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 362/ R 328
Gustav Luuk	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	Toiduainetööstus	-	Leivatehased (pagarid)	K	S.Tartu mnt 67	-	1921, lk 295/ R 265	1922, lk 30/ R 16	-	1924, lk 158/ R 41	-	-
A.Kallas	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 67b	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37	-	-
B.Bresprovanny ja Poeg	Tekstiilitööstus	-	-	Kudumise töökodad	-	S.Tartu mnt 69	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 355/ R 321
"Kajak" A. Taub ja F. Michel	Moetööstus	-	-	Kindad	-	S.Tartu mnt 69	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 395/ R 361
"Telg", G.Itskovits, B.Pavlovsky ja L. Ginsberg	Tekstiilitööstus	-	-	Kudumise töökodad	-	S.Tartu mnt 69	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 382/ R 354
"Merkur" A.Fürst ja J.Fürst	Noõbitööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 69	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 395/ R 361
A. ja M.Abramovic	Saapatööstus	-	-	Saapapalsete töökoda	-	S.Tartu mnt 70a	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 428/ R 400
M.Lippe (end Oskar Lem ja Leib Sheer)	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiõöstus	K	S.Tartu mnt 71	-	1921, lk 377/ R 347	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 162/ R 72	1924, lk 210/ R 93	-	-
Morosov Trofim	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiõöstus	V	S.Tartu mnt 71	-	1921, lk 376/ R 346	-	-	-	-	-
A.Pross	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	S.Tartu mnt 72	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 389/ R 355
A.Lass	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	S.Tartu mnt 72	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 425/ R 397
"Medikon"	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 72 (Hiljem Gustav-Adolfi tn 43)	-	-	1922, lk 31/ R 17	-	1924, lk 160/ R 43	-	1936-37, lk 345/ R 311
Karl Ojasson	Sepad	-	-	V	-	S.Tartu mnt 73	-	1921, lk 358/ R 328	-	-	-	-	-
Johann Sepp	Sepad	-	-	V	-	S.Tartu mnt 73	-	1921, lk 358/ R 328	-	-	-	-	-
J.Lepp	Sepad	-	-	-	-	S.Tartu mnt 73	-	-	-	-	1924, lk 199/ R 82	-	-
"Massoproduct" A/S	Puutööstus	Moõbitööstus	-	-	-	S.Tartu mnt 73 (varem S.Tartu mnt 61d)	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 361/ R 327
H.Nimeister	Saapatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 74	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 427/ R 399
A.Kuulre	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	S.Tartu mnt 74	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 422/ R 394
A.Kask ja Ko	Kaalutööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 75	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 342/ R 308
L.Andresson	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	S.Tartu mnt 77	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 377/ R 343
M.Loorents	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	S.Tartu mnt 77	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 409/ R 381
A.Sinisoff	Kiviraumine	Tekstiilitööstus	Metallitööstus	Rauatööstus	-	S.Tartu mnt 79	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 334/ R 300, 1936-37, lk 356/ R 322
A.Juhanson	Villavabrik	-	-	-	-	S.Tartu mnt 81	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 377/ R 349
O.Tedresaar	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	S.Tartu mnt 81	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 423/ R 395
E.Baumann	Saapatööstus	-	-	Saapapalsete töökoda	-	S.Tartu mnt 81	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 428/ R 400
J.Riivald	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	-	S.Tartu mnt 83	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 369/ R 341
Talusaaduste Müügi Ühing	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	S.Tartu mnt 85	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 376/ R 342
"Farbija" Tarvitajate Ühisus	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	S.Tartu mnt 85	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 408/ R 380
Tsellulose vabrik (Põhja paberi ja puupapi vabrik A/Ü)	Paberiitööstus	Pritsimaja	-	S	-	S.Tartu mnt 86-91	1920, lk 88/ R 54	1921, lk 315/ R 285	1922, lk 32/ R 18	1923, lk 128/ R 38	1924, lk 183/ R 66	-	1936-37, lk 364/ R 330
M.Dreimann	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	S.Tartu mnt 91	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 391/ R 357
J.Pärnak	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	S.Tartu mnt 93	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 408/ R 380
"Estonia Eksportapamad"	Tapamaja	-	-	-	-	S.Tartu mnt 101	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 380/ R 346
"Põhja Poolitööstus" A.Christiansen	Puutöökodad	-	-	Poolitööstus	-	S.Tartu mnt 105	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 394/ R 366
"Vedag" A/S	Metallitööstus	Puutööstus	-	-	-	S.Tartu mnt 105	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 360/ R 326
"Dvigatel" A/S	Raudtee tööstus	-	-	-	S	S.Tartu mnt 105	-	1921, lk 340/ R 310	1922, lk 36/ R 22	1923, lk 55/ R 21c	-	-	1938-39, lk 356/ R 328
T.-M. Lennuasjanduse inspektor	Lennukite remonditöökoda	-	-	-	-	S.Tartu mnt 111	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 361/ R 333
Hans Saat	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	V	S.Tartu mnt	-	1921, lk 280/ R 250	-	-	-	-	-
Rosen & Co.	Piiritusevabrik	-	-	-	-	S.Tartu mnt	-	-	-	-	1924, lk 186/ R 69	-	-
J. VILMSU/ Raisenkampfi tn													
Johannes Järoson	Saapatööstus	-	-	-	V	Vilmsi tn 5a	-	1921, lk 348/ R 318	-	-	-	-	-
Liina Limberg	Mineraalvee tehas, limonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	K	Vilmsi tn 5b	-	1921, lk 304/ R 274	-	-	1924, lk 158/ R 41	-	-
H.Sinisoff	Kiviraumine ja veskikivid	-	-	-	K	Vilmsi tn 6	-	1921, lk 284/ R 254	-	-	1924, lk 163/ R 46	-	-
A.Treiman	Puutöökodad	-	-	-	-	Vilmsi tn 14	-	-	-	-	1924, lk 204/ R 87	-	-
Anton Treimann	Puutöökodad	-	-	-	V	Vilmsi tn 14-5	-	1921, lk 364/ R 334	-	1923, lk 119/ R 29	-	-	-
"Bertonia", I.Frank	Tekstiilitööstus	-	-	Triko kudumise töökoda	-	Vilmsi tn 15	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 381/ R 353
J.Reinpalu	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	Vilmsi tn 19	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 408/ R 380
Warder	Metallitööstus	-	-	Plekütööstus	-	Vilmsi tn 22	-	-	-	-	1924, lk 187/ R 70	-	-
Karl Kuris	Saapatööstus	-	-	-	V	Vilmsi tn 22-4	-	1921, lk 348/ R 318	-	-	1924, lk 155/ R 37	-	-
J.Hosfeldt	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiõöstus	V	Vilmsi tn 23	-	1921, lk 376/ R 346	1922, lk 31/ R 17	1923, lk 162/ R 72	1924, lk 210/ R 93	-	-
A.Kaasik	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	Vilmsi tn 26	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 377/ R 343
Madis Steinberg	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	V	Vilmsi tn 26	-	1921, lk 296/ R 266	1922, lk 30/ R 16	1923, lk 128/ R 38	1924, lk 165/ R 48	-	1938-39, lk 408/ R 380
Hindrek Ots	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	V	Vilmsi tn 29	-	1921, lk 296/ R 266	-	-	1924, lk 184/ R 67	-	-
A.Ortlich	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	Vilmsi tn 29	-	-	-	-	-	-	1936-37, lk 391/ R 357

	A.Treier	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	Vilmsi tn 29-1	-	-	-	-	-	1936-37, lk 391/ R 357	1938-39, lk 382/ R 354
	"Talu" Leiwaäri	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	Vilmsi tn 29.9	1920, lk 84/ R 50	-	-	-	1923, lk 117/ R 27	1924, lk 171/ R 54	
	Nahatöösturite ühing	Nahatööstus	-	-	-	-	Vilmsi tn 31	-	-	-	-	1923, lk 126/ R 36		
	Tallinna Tapamaja (Tallinna linnavalitsus)	Tapamaja	-	-	-	S	Vilmsi tn 37	-	1921, lk 362/ R 332	-	-	-	1936-37, lk 380/ R 346	1938-39, lk 413/ R 385
	M.Reimets	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	Vilmsi tn 39	-	-	-	-	-	1936-37, lk 376/ R 342	
	M.Reimets	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	Vilmsi tn 41	-	-	-	-	-	1938-39, lk 408/ R 380	
	"Nordhal" A/S	Toiduainetööstus	-	-	Sooltööstus	-	Vilmsi tn 43a	-	-	-	-	1924, lk 200/ R 83		
	Osvald Kattenberg	Kullasepp	-	-	-	K	Vilmsi tn 47	-	1921, lk 291/ R 261	-	-	-		
	J.Paulson	Veski	-	-	-	-	Vilmsi tn 47	-	-	-	-	1923, lk 161/ R 71	1924, lk 156/ R 38	
	A.Mihkelson	Maalritöököda	-	-	-	-	Vilmsi tn 49	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 433/ R 405
	H.Holeley	Puutöökojad	-	-	-	-	Vilmsi tn 52	-	-	-	-	-	-	1938-39, lk 391/ R 363
	"Esimene Eesti Sooltööstus" N. Golstein	Sooltööstus	-	-	-	-	Vilmsi tn 53	-	-	-	-	-	1936-37, lk 381/ R 347	1938-39, lk 413/ R 385
	Tallinna Lihakauuplejate Üh.	Sooltööstus	Nahatööstus	-	Toornahkade ja soolte puhastamine	-	Vilmsi tn 53	-	-	-	-	-	1936-37, lk 381/ R 347	1938-39, lk 413/ R 385
	V.Vöhrmann	Sooltööstus	-	-	-	-	Vilmsi tn 53	-	-	-	-	-	1936-37, lk 381/ R 347	1938-39, lk 413/ R 385
	Dr.N.Mirwitz	Kirjutustule tööstus	-	-	-	-	Vilmsi tn 54	-	-	-	1922, lk 38/ R 24	-		
	Hanna Epstein	Küünlätööstus	-	-	-	K	Vilmsi tn 56	-	1921, lk 293/ R 263	-	-	-		
	Saul Sheer	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiööstus	K	Vilmsi tn 56	-	1921, lk 376/ R 346	1922, lk 31/ R 17	1923, lk 162/ R 72	1924, lk 211/ R 94		
	"Vega" OÜ	Mehaanikatööstus	Metallitööstus	-	Metallide keetmine	S	Vilmsi tn 56	-	1921, lk 302/ R 272	1922, lk 33/ R 19	1923, lk 61/ R 27c	1924, lk 146/ R 28		
	Johannes Vilms	Sepad	Lukksepp	-	-	K	Vilmsi tn 58	-	1921, lk 358/ R 328	-	1923, lk 121/ R 31	1924, lk 174/ R 58		
	Johannes Vilms	Sepad	Lukksepp	-	-	-	Vilmsi tn 56	-	-	-	1922, lk 35/ R 21	-		
	A.Pachel ja Ko	Laevaehitus	Sepad	-	Masinate vabrikud ja paranduse töökoad	Mehaaniline sepatööstus	Vilmsi tn 60a	-	-	1922, lk 36/ R 22	1923, lk 66/ R 32c	1924, lk 146/ R 28		
	Jaan Pokk	Saapatööstus	-	-	-	-	Vilmsi tn 63	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
C. R. JAKOBSONI/ Vladimiri tn														
	A.Ruttas	Mööblitööstus	-	-	-	-	Jakobsoni tn 1	-	-	-	-	-	1936-37, lk 362/ R 328	
	Valdemar Allik	Saapatööstus	-	-	-	V	Jakobsoni tn 2	-	1921, lk 348/ R 318	-	-	-		
	H.Grünberg	Saapatööstus	-	-	-	-	Jakobsoni tn 2a	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	J.Tinits	Elektrotehnika tööstus	-	-	lambivarjud	-	Jakobsoni tn 4	-	-	-	-	-	1936-37, lk 337/ R 303	
	"Estonia"	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiööstus	V	Jakobsoni tn 4	-	-	1922, lk 31/ R 17	1923, lk 70/ R 36c	1924, lk 211/ R 94		
	Piimaäri "Estonia" (end Tallinna Linna T.L.K.P.)	Toiduainetööstus	-	-	Priimatööstus	S	Jakobsoni tn 4	1920, lk 95/ R 61	1921, lk 320/ R 290	-	1923, lk 68/ R 34c	-		
	August Kantemus	Sepad	-	-	-	V	Jakobsoni tn 6	-	1921, lk 358/ R 328	-	-	-		
	H.Marcus	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	Jakobsoni tn 6	-	-	1922, lk 30/ R 16	-	-		
	A.Taal	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	Jakobsoni tn 6	-	-	-	-	1924, lk 184/ R 67		
	H.Ehrbach	Sepad	-	-	-	-	Jakobsoni tn 6	-	-	-	-	1924, lk 198/ R 81		
	A/S Tormolen ja Ko	Masinate vabrikud ja paranduse töökoad	-	-	-	-	Jakobsoni tn 6	-	-	-	-	-	1938-39, lk 362/ R 333	
	M.Paaskivi	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	Jakobsoni tn 8	-	-	-	-	-	1938-39, lk 425/ R 397	
	Jüri Raudsepp	Sepad	-	-	-	V	Jakobsoni tn 8	-	1921, lk 358/ R 328	-	-	-		
	A.Wolke	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiööstus	-	Jakobsoni tn 8	-	-	-	-	1924, lk 211/ R 94		
	A.Wolke	Toiduainetööstus	-	-	Vorstiööstus	-	Jakobsoni tn 18	-	-	-	-	-	1936-37, lk 379/ R 345	1938-39, lk 412/ R 384
	Johann Meindok	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	V	Jakobsoni tn 10	-	1921, lk 296/ R 266	-	-	-		
	P.Kokk	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	Jakobsoni tn 10	-	-	-	-	1924, lk 171/ R 54		
	J.Saarmann	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	Jakobsoni tn 10	-	-	-	-	1924, lk 171/ R 54		
	"Võicksport" Piimaühingute keskkliit	Toiduainetööstus	-	-	Priimatööstus	-	Jakobsoni tn 14	-	-	-	-	-	1936-37, lk 381/ R 347	1938-39, lk 413/ R 385
	O.Martinson	Pesumaja	-	-	-	-	Jakobsoni tn 19	-	-	-	-	1924, lk 185/ R 68		
	Jaani Tiideberg	Saapatööstus	-	-	Saapapalsete töököda	V	Jakobsoni tn 20	-	1921, lk 347/ R 317	-	1923, lk 109/ R 19	1924, lk 156/ R 38		
	M.Arro	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	Jakobsoni tn 20	-	-	-	-	1924, lk 196/ R 79		
	G.Manoisen	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	-	Jakobsoni tn 23	-	-	-	-	1924, lk 187/ R 70		
	A.Reigas	Puutöökojad	-	-	-	-	Jakobsoni tn 23/20	-	-	-	-	1924, lk 204/ R 87		
	Herhev Manholm	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	V	Jakobsoni tn 23	-	1921, lk 323/ R 293	-	1923, lk 131/ R 41	-		
	K.Munga	Puutöökojad	-	-	-	-	Jakobsoni tn 24	-	-	-	-	1924, lk 204/ R 87		
	K.Bleimann	Kellasepp	-	-	-	-	Jakobsoni tn 24	-	-	-	-	1924, lk 161/ R 44		
	Josep Leps (end Resa)	Saapatööstus	-	-	-	V	Jakobsoni tn 25	-	1921, lk 348/ R 318	-	-	-		
	G.Grenzmann, G.Reinberg, J.Liibeberg, R.Tõnisson, J.Jõgede	Saapatööstus	-	-	-	-	Jakobsoni tn 28	-	-	-	-	-	1936-37, lk 393/ R 359	
	Johannes Nukki	Saapatööstus	-	-	-	V	Jakobsoni tn 30	-	1921, lk 348/ R 318	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	M.Ojamaa	Puutöökojad	-	-	-	-	Jakobsoni tn 36	-	-	-	-	-	1936-37, lk 364/ R 330	1938-39, lk 391/ R 363
	Aleksander Gorjatsev	Maalritöököda	-	-	-	V	Jakobsoni tn 37	-	1921, lk 301/ R 271	-	-	-		
	I.Eestimaa tindivabrik	Tindivabrik	-	-	-	V	Jakobsoni tn 38	-	1921, lk 363/ R 333	-	-	-		
	Konstantin Ventsel	Tindivabrik	-	-	-	V	Jakobsoni tn 38	-	1921, lk 363/ R 333	-	-	-		
	M.Essner	Lukksepp	Metallitööstus	-	plekitööstus	-	Jakobsoni tn 43	-	-	-	-	1924, lk 174/ R 58		
	L.Rand	Pesumaja	-	-	-	-	Jakobsoni tn 44	-	-	-	-	1924, lk 185/ R 68		
	V.Minn	Mööblitööstus	-	-	-	-	Jakobsoni tn 59	-	-	-	-	-	1936-37, lk 361/ R 327	
	Ottomoor Hintse	Toiduainetööstus	-	-	Kompvekitööstus	K	Jakobsoni tn 65	-	1921, lk 287/ R 257	-	-	-		

	Richard Silberg	Saapatööstus	-	-	-	V	Jakobsoni tn 65	-	1921, lk 348/ R 318					
	M.Kiwi	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased (pagarid)	-	Jakobsoni tn 65	-	-	-	-	1924, lk 184/ R 67		
	A.Kruus	Maalritöököda	-	-	-	-	Jakobsoni tn 65	-	-	-	-	-	1938-39, lk 433/ R 405	
	Vilhelm Teinmann	Kössner	-	-	-	V	Jakobsoni tn 69	-	1921, lk 293/ R 263					
	Tartu Telefoni Vabrik	Elektrotehnika tööstus	-	-	-	-	Jakobsoni tn 71-4	-	-	-	-	-	1936-37, lk 338/ R 304	
	Aleksander Kesker	Lauksepp	-	-	-	K	Jakobsoni tn 71a	-	1921, lk 299/ R 269					
	Hermann Riemer	Lauksepp	-	-	-	V	Jakobsoni tn 71b	-	1921, lk 300/ R 270					
LAULUPEO tn/ Lauilupidu tn														
	A.Kluge	Moöblitööstus	-	-	-	-	Laulupeo tn 1	-	-	-	-	-	1938-39, lk 388/ R 360	
	A/S Ginovker ja Ko	Toiduainetööstus	-	-	marmelaaditööstus	-	Laulupeo tn 3	-	-	-	-	-	1936-37, lk 378/ R 344	1938-39, lk 410/ R 382
	J.Ginovker	Toiduainetööstus	-	-	Shokoladi ja kompekkitööstus	-	Laulupeo 5 (uus aadress S. Tartu mnt 7)	-	-	1922, lk 30/ R 16	-	1924, lk 165/ R 48		
	K.Kerdt	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	Laulupeo tn 3	-	-	-	-	-	1936-37, lk 390/ R 356	
	"Semper novum" E. Nömberg ja Ko	Pesumaja	-	-	Puhastusteenused (tekstiili pressimis- ja puhastustööstus)	-	Laulupeo tn 3	-	-	-	-	-	1938-39, lk 437/ R 409	
	H.Bekmann	Moöblitööstus	-	-	-	-	Laulupeo tn 4	-	-	-	-	-	1936-37, lk 361/ R 327	
	L.Kudeberg	Paberitööstus	-	-	Paberi ja puupapi vabrik	-	Laulupeo tn 5	-	-	-	-	1924, lk 185/ R 68		
	Jah. Kuusk ja Anton Pärnapuu	Mehaanikatööstus	Villa kraasimise töökoda	-	-	K	Laulupeo tn 6	-	1921, lk 302/ R 272 ja 1921, lk 376/ R 346					
	G.Int	Saapatööstus	-	-	-	-	Laulupeo tn 8	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	A.Pödmäe	Pesumaja	-	-	-	-	Laulupeo tn 8	-	-	-	-	1924, lk 185/ R 68		
	Kingberg	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	Laulupeo tn 8	-	-	-	-	1924, lk 196/ R 79		
	Marie Viand	Moetööstus	-	-	õmblustöökojad	K	Laulupeo tn 12	-	1921, lk 313/ R 283					
	J.Petersell	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	Laulupeo tn 12	-	-	-	-	-	1938-39, lk 425/ R 397	
	A.Raun	Puutöökojad	-	-	-	-	Laulupeo tn 13	-	-	1923, lk 118/ R 87	-	1924, lk 204/ R 87		
	J.Wunn	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	-	Laulupeo tn 13	-	-	-	-	1924, lk 187/ R 70		
	"Floreal" A.Ammon	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	-	Laulupeo tn 14	-	-	-	-	-	1936-37, lk 345/ R 311	1938-39, lk 369/ R 341
	A.Rabba	Pesu/Wäsche/Linen . Tekstiilitööstus (kudumise töökojad)	-	-	-	-	Laulupeo tn 14	-	-	-	-	-	1936-37, lk 391/ R 357	1938-39, lk 425/ R 397
	J.Liders	Päevapiltmik	-	-	-	-	Laulupeo tn 18	-	-	-	-	1924, lk 190/ R 73		
	Jüri Koppel	Saapatööstus	-	-	-	V	Laulupeo tn 22-8	-	1921, lk 348/ R 318					
	Ed.Poola	Laevahitus	Sepad	Masinate vabrikud ja paranduse töökojad	mehaaniline sepatööstus	-	Laulupeo tn 22	-	-	-	-	1924, lk 146/ R 28	1938-39, lk 362/ R 333	
	A.Baranov	Maalritöököda	-	-	-	-	Laulupeo tn 24	-	-	-	-	-	1938-39, lk 433/ R 405	
	E.Torv	Puutöökojad	-	-	Laudade hõõveldamine	-	Laulupeo tn 26	-	-	-	-	-	1938-39, lk 383/ R 355	
	Hugo Riomer	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	V	Laulupeo tn	-	1921, lk 323/ R 293					
LUBJA tn														
	August Tamberg	Mineraalvee tehas, Immonaadi ja kvassi töökoda	-	-	-	V	Lubja tn 7	-	1921, lk 304/ R 274	1922, lk 30/ R 16	-	1924, lk 158/ R 41		
	H.Pavel	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	-	Lubja tn 7	-	-	-	-	-	1936-37, lk 344/ R 310	
	P.Aru	Kammitööstus	-	-	-	-	Lubja tn 7	-	-	-	-	-	1936-37, lk 395/ R 361	
	"Kajjo", K. Treumann	Kunstsarve tööstus	-	-	-	-	Lubja tn 7	-	-	-	-	-	1938-39, lk 430/ R 402	
	"Viko" A/S	Keemia, kosmeetika ja farmaatsiatööstus	-	-	-	-	Lubja tn 11	-	-	-	-	-	1936-37, lk 344/ R 310	1938-39, lk 369/ R 341
Pavlovi tn/ Pavlovi tn														
	Tallinna köievabrik	Kõie ja nööri tööstus	-	-	-	-	Pavlovi tn 2/19	-	1921, lk 292/ R 262					
LASNAMÄE tn														
	Tallinna kiviõlitööstusvabrik	Paemurd	-	-	-	-	Lasnamäe tn 18	-	-	-	-	1924, lk 163/ R 46		
	J.Bredahl ja K. Didwig	Paemurd	-	-	-	-	Lasnamäe tn 18	-	-	-	-	1924, lk 163/ R 46	1936-37, lk 334/ R 300	1938-39, lk 351/ R 323
	A.Tõnisson	Puutöökojad	-	-	-	-	Lasnamäe tn 20	-	-	-	-	-	1938-39, lk 391/ R 363	
	O.Ottas	Toiduainetööstus	-	-	Kondiiter	-	Lasnamäe tn 25	-	-	1922, lk 50/ R 36	-	-		
	M.Koppel	Paemurd	-	-	-	-	Lasnamäe tn ääres	-	-	-	-	-	1938-39, lk 351/ R 323	
K. A. HERMANNI tn														
	T.Olbrei ja Ko	Muusikainstrumen did	-	-	-	-	Hermanni tn 1	-	-	-	1923, lk 101/ R 11			
	E.Prahm	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	-	Hermanni tn 4-11	-	-	-	-	-	1936-37, lk 391/ R 357	
	M.Abramovic	Saapatööstus	-	-	Saapapealsete tööstus	-	Hermanni tn 12-10	-	-	-	-	-	1936-37, lk 394/ R 360	
F. R. KREUTZWALDI tn/ Romanovi tn/ Kreutzwaldi tn														
	R.Rothenberg	Klaasitööstus	-	-	-	-	Kreutzwaldi tn 2	-	-	-	-	-	1938-39, lk 355/ R 327	
	Posti peavalitsuse triikikoda	Triikikoda	-	-	-	-	Kreutzwaldi tn 10	-	-	1922, lk 38/ R 24	-	-		
	H.Beckmann	Moöblitööstus	-	-	-	-	Kreutzwaldi tn 29	-	-	-	-	-	1938-39, lk 388/ R 360	
	Elvine Gomann	Pesu/Wäsche/Linen	-	-	-	V	Kreutzwaldi tn, Everardi maja	-	1921, lk 319/ R 289	-	1923, lk 129/ R 39			
	Joosep Nahkui	Tubakatööstus	Paberitööstus	tubaka ja paberossi tööstus	-	V	Kreutzwaldi tn, pr Everardi m k 9	-	1921, lk 368/ R 338					
J. KUNDERI tn/ Aleksandri tn														
	R.Vester	Moetööstus	-	-	mütsid	-	Kunderi tn 1	-	-	-	-	-	1936-37, lk 395/ R 361	
	J.Danzig	Nahatööstus	-	-	-	-	Kunderi tn 2	-	-	-	1923, lk 126/ R 36			
	C.Sádsunsky	Moetööstus	-	-	mütsid	-	Kunderi tn 4	-	-	-	-	-	1936-37, lk 395/ R 361	

	Fuhrmann	Pesumaja	-	-	-	-	-	Kunderi tn 8	-	-	-	-	1924, lk 185/ R 68		
	K.Mühlbach	Saapatööstus	-	-	-	-	-	Kunderi tn 11	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	R.Weski	Saapatööstus	-	-	-	-	-	Kunderi tn 13	-	-	-	-	1924, lk 156/ R 38		
	J.Rotberg	Saapatööstus	-	-	-	-	-	Kunderi tn 16	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	M.Esner	Metallitööstus	-	-	Plekitööstus	-	-	Kunderi tn 17	-	-	-	-	-	1938-39, lk 364/ R 335	
	A.Kirschbaum	Toiduainetööstus	-	-	Leivatehased	-	-	Kunderi 23	-	-	-	-	1936-37, lk 376/ R 342	1938-39, lk 407/ R 379	
	A.Kont	Puutöökojad	-	-	-	-	-	Kunderi tn 24	-	-	-	-	1936-37, lk 362/ R 328	1938-39, lk 391/ R 363	
VESIVÄRAVA tn															
	M.Krull	Moetööstus	-	-	Rätsepad	-	-	Vesivärava tn 9	-	-	-	-	1924, lk 196/ R 79		
	Laast-Laas	Paberitööstus	-	-	Pappkaupade tööstus	-	-	Vesivärava tn 24	-	-	-	-	1936-37, lk 365/ R 331	1938-39, lk 396/ R 368	
	A.Hirsch	Moetööstus	-	-	kindad	-	-	Vesivärava tn 36 (hiljem Tartu mnt 17)	-	-	-	-	1936-37, lk 395/ R 361		
	"Eesti Tarbekunst" I. Leimann	Trükikoda	-	-	graaifiline ja printtehiline tööstus	-	-	Vesivärava tn 44	-	-	-	-	1936-37, lk 366/ R 332		
J. KAPPELLI tn															
	A.Reiljan	Villavabrik	-	-	-	-	-	Kappeli tn 2	-	-	-	-	1936-37, lk 351/ R 317		
	"Taara" J.Alliman ja O.Ahtok	Kaalutööstus	-	-	-	-	-	Kappeli tn 7	-	-	-	-	1936-37, lk 348/ R 314		
	"Arba" O'Ü Tilga ja Ko	Metallitööstus	-	-	Elektrotehnika tööstus	-	-	Kappeli tn 7	-	-	-	-	-	1938-39, lk 360/ R 332	
	A.Mathiesen	Sooltetööstus	-	-	-	-	-	Kappeli tn 8	-	-	-	-	-	1938-39, lk 413/ R 385	
	G.Villems	Metallitööstus	-	-	-	-	-	Kappeli tn 9	-	-	-	-	1936-37, lk 338/ R 304	1938-39, lk 361/ R 333	
	H.Schein	Nahatööstus	-	-	-	-	-	Kappeli tn 11	-	-	-	-	1936-37, lk 348/ R 314	1938-39, lk 413/ R 385	
	"Effekt" G.Goldberg	Toiduainetööstus	-	-	Kompvekitööstus	-	-	Kappeli tn 11	-	-	-	-	1936-37, lk 378/ R 344	1938-39, lk 410/ R 382	
E. Aspe tn (Praegune Pronksi tn)															
	J.Fuks	Mööblitööstus	-	-	-	-	-	Aspe tn 2	-	-	-	-	-	1938-39, lk 388/ R 360	
GONSIORI tn															
	Peisah Koslovsky	Kellasepp	-	-	-	V	-	Gonsiori tn 2/5	-	-	1921, lk 281/ R 251	-	-	-	
	Sissepakkimise tööstus	-	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 3	-	-	-	1922, lk 33/ R 19	-	-	
	Jubkental & Ko	Kuulutused	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 10	-	-	1921, lk 292/ R 262	-	-	-	
	Neudeck ja Ko	-	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 12-1	-	-	-	1923, lk 67/ R 33c	-	-	
	W.Laanberg	Saapatööstus	-	-	-	-	-	V.Gonsiori tn 14	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	E.Hammer	Sepad	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 15	-	-	-	-	1924, lk 198/ R 81		
	A.Senf ja S.Nykänen	Klaasitööstus	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 17	-	-	-	-	-	1938-39, lk 355/ R 327	
	Eduard Bauming	Moetööstus	-	-	Rätsepad	V	-	Gonsiori tn 18	-	-	1921, lk 344/ R 314	1923, lk 141/ R 51	1924, lk 196/ R 79		
	A.Sigilevitsch	Saapatööstus	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 19	-	-	-	-	1924, lk 155/ R 37		
	Emilie Feldhuhn	Tekstiilitööstus	-	-	Kudumise töökojad	K	-	Gonsiori tn 20	-	-	1921, lk 290/ R 260	1922, lk 35/ R 21	1924, lk 168/ R 51	1936-37, lk 391/ R 357	
	Joh.Köhler	Moetööstus (Rätsepad)	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 21	-	-	-	-	1924, lk 196/ R 79		
	F.Durdina	Toiduainetööstus	-	-	Kohvi ja siguri tööstus	-	-	S.Gonsiori tn 23	-	-	1922, lk 30/ R 16	-	1924, lk 164/ R 47		
	K.Mikk	Masinate vabrikud ja paranduse töökojad	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 23	-	-	-	-	1924, lk 178/ R 61		
	E.Leiner	Tekstiilitööstus	-	-	Kudumise töökojad	-	-	Gonsiori tn 27	-	-	-	-	-	1938-39, lk 426/ R 398	
	J.Alber	Korvitööstus	-	-	-	-	-	Gonsiori tn 29	-	-	-	-	1936-37, lk 363/ R 329		

*VIITED AADRESSRAAMATULELE

AASTA,VIIDE 1*	1920. a	Tehased ja tööstused al. lk 85/ R 51	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:381856/329993/page/1
AASTA,VIIDE 2*	1921. a	Tööstused ja töökojad al. lk 256/ R 226, tänavate kaart lõpus	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:307364/277068/page/1
AASTA,VIIDE 3*	1922. a	Tööstused ja töökojad al. lk 30/ R 16	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:307369/275627/page/1
AASTA,VIIDE 4*	1923. a	Tööstused ja kaubandusettevõtte d al. lk 51/ R 17c	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:309462/275745/page/1
AASTA,VIIDE 5*	1924. a	Äriharude register al. lk 126/ R 9	https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:381844
AASTA,VIIDE 6*	1936-37. a	Tööstusregister al. lk 329	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:305307/277067/page/1
AASTA,VIIDE 7*	1938-1939. a	Tööstusregister al. lk 349	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:305308/275345/page/1